

ACHTERBLIJVEN IN AMSTERDAM?

***Verslag van het onderzoek naar de leerlingen met een LWOO- en PrO-
verwijzing***

Sjoerd Karsten

Erik van Schooten

Henk Blok

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Karsten, S., Schooten, E. van & Blok, H.

Achterblijven in Amsterdam. Niet-technisch verslag van het onderzoek naar de leerlingen met een LWOO- en PrO-verwijzing en de niet-deelname aan Cito-eindtoets in het Amsterdamse basisonderwijs. Concept

SCO-Kohnstamm Instituut van de Faculteit der Maatschappij- en Gedragswetenschappen, Universiteit van Amsterdam (SCO-rapport nr. 783, projectnummer 40217)

ISBN: 9789068138399

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Uitgave en verspreiding:

SCO-Kohnstamm Instituut

Nieuwe Prinsengracht 130, Postbus 94208, 1090 GE Amsterdam

Tel.: 020-525 1201

<http://www.sco-kohnstamminstituut.uva.nl>

© Copyright SCO-Kohnstamm Instituut, 2008

Inhoudsopgave

Conclusies en aanbevelingen..... I

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding tot het onderzoek	1
1.2	Onderzoeksopzet	2
2	Bevindingen van kwantitatieve analyse.....	7
2.1	Inleiding	7
2.2	Achtergrondkenmerken leerlingen met LWOO- of PrO-verwijzing.....	10
2.3	Niet-deelname aan Cito-eindtoets	17
2.4	Onderprestatie bij Amsterdamse leerlingen?.....	19
2.5	Onderprestatie in een bepaalde fase?	22
2.6	Significante verschillen tussen scholen?	27
2.7	Conclusies	28
3	Bevindingen van kwalitatieve analyse	31
3.1	Inleiding	31
3.2	Gegevens van de Inspectie van het Onderwijs	32
3.3	Ervaringen met de kernprocedure	33
3.4	Aanpak van de school	36
3.5	Algemene kwesties.....	39
3.6	Conclusies	40

Bijlagen

1	Procedure rond verwijzing	43
2	Werkwijze bij kwantitatieve analyses.....	47

Recent uitgegeven publicaties van het SCO-Kohnstamm Instituut50

Conclusies en aanbevelingen

1 Aanleiding en onderzoeksanpak

Uit de verslagen van de onderwijsresultaten van de gemeente Amsterdam over de afgelopen jaren blijkt dat er een aanzienlijk aantal scholen is waarvan veel leerlingen extra zorg vragen en een behoorlijke leerachterstand hebben, te weten:

- leerlingen met een leerachterstand van anderhalf tot drie jaar, die een advies krijgen voor vmbo met leerwegondersteunend onderwijs (LWOO);
- leerlingen met een leerachterstand van meer dan drie jaar, die een advies krijgen voor praktijkonderwijs (PrO).

Dat veel leerlingen met tenminste anderhalf jaar leerachterstand naar het voortgezet onderwijs gaan, wekt in brede kring bezorgdheid. Daarom heeft de wethouder onderwijs van de gemeente Amsterdam samen met de Amsterdamse schoolbesturen het SCO-Kohnstamm Instituut verzocht om een onderzoek te doen naar de mogelijke oorzaken van deze leerachterstanden en zo mogelijk advies uit te brengen voor maatregelen om dit terug te dringen.

Hiervoor hebben wij allereerst een kwantitatieve analyse uitgevoerd naar de verschillende achtergrondkenmerken van deze leerlingen, zowel in Amsterdam en elders. Ook zijn we in deze analyse nagegaan of we kunnen spreken van 'onderprestatie' van deze leerlingen in Amsterdam, vergeleken met de situatie elders in het land. In de tweede plaats hebben wij gesproken met schoolleiding, interne begeleiders en leerkrachten van negen contrasterende scholen (d.w.z. die sterk verschillen in het aantal LWOO- en PrO-adviezen) over de mogelijke oorzaken, gevolgen en oplossingen. Daarbij hebben we ook gebruik gemaakt van de inspectiegegevens van deze negen scholen.

2 Voornaamste bevindingen

Wat zijn de kenmerken van leerlingen met een LWOO-advies?

Uit onze analyses blijkt dat leerlingen met een LWOO-advies vaker uit een één-oudergezin komen, ouder zijn (zittenblijvers/zij-instromers), vaker uit een achterstandsgroep afkomstig zijn, vaker een moeder hebben met alleen lager onderwijs, minder zelfvertrouwen hebben, en vaker in klassen zitten waarin de meerderheid van de kinderen laag opgeleide ouders heeft. Aangezien de leerlingenpopulatie in de vier grote steden, in het bijzonder Amsterdam, relatief veel de bovengenoemde kenmerken heeft, is daar de kans dat een leerling een LWOO-advies krijgt groter dan in de rest van Nederland.

Toch is er in Amsterdam iets opvallends aan de hand. Een Amsterdamse leerling heeft een ruim drie keer zo grote kans om een LWOO-advies te krijgen, *na correctie* voor al de bovengenoemde kenmerken (vaardigheden en gezinssituatie). Deze correctie hebben we uitgevoerd om op een eerlijke wijze de LWOO-adviezen binnen en buiten Amsterdam te vergelijken. Er zijn nu eenmaal in Amsterdam verhoudingsgewijs veel meer leerlingen met deze achtergrondvariabelen, die significant samenhangen met het al dan niet krijgen van een LWOO-advies. We vergelijken daarom na deze statistische correctie de aantallen LWOO-adviezen binnen en buiten Amsterdam alsof de leerlingen binnen en buiten Amsterdam op al deze variabelen gelijk scoren.

Wanneer we deze correctie uitvoeren, dan blijkt dat een Amsterdamse leerling, vergeleken met een leerling buiten Amsterdam, een ruim drie keer zo grote kans heeft om een LWOO-advies te krijgen. Dit verschil zit in het feit dat Amsterdamse leerkrachten menen dat hun leerlingen gemiddeld minder cognitieve capaciteiten hebben (terecht of niet) dan leerkrachten die niet in Amsterdam werken. Corrigeren we ook voor de oordelen van de leerkracht over de leerling, dan blijkt het effect van het Amsterdammer zijn te verdwijnen (niet meer significant). *Met andere woorden, de mening van Amsterdamse leraren over de cognitieve capaciteiten van hun leerlingen blijken een belangrijke rol te spelen bij het verschil in kans op een LWOO-advies.* Het zou kunnen zijn dat hierdoor in Amsterdam meer dan elders leerlingen met een zekere achterstand worden onderzocht met het oog op een LWOO-advies. Dit leidt er vervolgens toe dat er zo meer leerlingen dan elders ook feitelijk in het LWOO-traject terechtkomen.

Deze resultaten zijn des te opmerkelijker, omdat blijkt dat in groep 8, zelfs zonder correcties voor achtergrondkenmerken van de leerlingen of schoolkenmerken Amsterdamse leerlingen in het algemeen weliswaar gemiddeld lager scoren op de taaltoetsen dan niet-Amsterdamse leerlingen, maar dat Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies *gemiddeld* juist hoger scoren op de taaltoetsen dan niet-Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies. Verder blijkt dat leerlingen zonder LWOO-advies in en buiten Amsterdam gemiddeld even rekenvaardig zijn, maar dat leerlingen met een LWOO-advies in Amsterdam gemiddeld rekenvaardiger zijn dan leerlingen met een LWOO-advies buiten Amsterdam. Ten slotte blijkt dat voor begrijpend leesvaardigheid Amsterdamse leerlingen gemiddeld even vaardig zijn als niet-Amsterdamse leerlingen, maar dat Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies voor begrijpend lezen gemiddeld weer beter presteren dan de niet-Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies. Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies hebben dus op zijn minst evenveel (en vaak zelfs meer) vorderingen gemaakt in taal en rekenen als leerlingen met een LWOO-advies elders in het land.

Wat zijn de kenmerken van leerlingen met een PrO-advies?

We hebben eerst (net als bij de leerlingen met een LWOO-advies) geprobeerd te analyseren op welke variabelen leerlingen binnen en buiten Amsterdam verschillen ter voorspelling van het al dan niet krijgen van een PrO-advies. Daaruit blijkt onder meer (zoals te verwachten was) dat de taal- en rekenscore, de inschatting van de leerkrachten van de cognitieve capaciteiten en de werkhouding van de leerling een optimale voorspelling geven. Ook hebben leerlingen met een PrO-advies vaker dan andere leerlingen zonder zo'n advies, niet-westerse ouders met een lage opleiding. Daar er, na controle voor deze variabelen, geen verschil bleek voor leerlingen met een PrO-advies binnen en buiten Amsterdam, gelden deze resultaten gelijkelijk voor beide groepen.

Wanneer we niet controleren voor achtergrondvariabelen, dan blijkt dat de Amsterdamse leerlingen in vergelijking tot de niet-Amsterdamse leerlingen lager scoren op taal en begrijpend lezen, hoger op rekenen en ongeveer even hoog op non-verbaal IQ. Deze verschillen zijn echter niet significant, wat uiteraard mede veroorzaakt wordt door het geringe aantal leerlingen met een PrO-advies in de gegevens uit het reguliere basisonderwijs (de meeste van deze leerlingen zitten namelijk in het speciaal basisonderwijs en het speciaal onderwijs). Daarom is het

onderscheidend vermogen van onze analyses niet erg groot (resultaten worden dus minder snel significant).

Uit de verdere analyses op data van uitsluitend leerlingen met een PrO-advies blijkt verder dat Amsterdamse leerlingen in vergelijking met niet-Amsterdamse leerlingen een slechtere werkhouding hebben volgens hun leerkracht, een grotere breuk hebben tussen het thuismilieu en het schoolmilieu en iets jonger zijn. Ook hier blijken de oordelen van de leraren een rol te spelen.

Niet-deelname aan Cito-eindtoets

Voor het jaar 2004-2005 hebben wij gekeken of er een significant verschil was tussen de niet-deelname aan de Cito-eindtoets door de leerlingen die een LWOO-advies krijgen. Daar was in de daaraan voorafgaande jaren in politieke kring en door de onderwijsinspectie de nodige zorg over geuit. Allereerst kunnen we op basis van onze analyses vaststellen dat leerlingen met een LWOO-advies, zowel binnen als buiten Amsterdam, in dat jaar significant minder vaak deelnamen aan de Cito-eindtoets. Terwijl Amsterdamse leerlingen zonder LWOO-advies, in vergelijking met leerlingen buiten Amsterdam, vaker deelnamen aan de eindtoets, namen de leerlingen met een LWOO-advies in Amsterdam nu juist significant minder vaak deel dan hun soortgenoten buiten Amsterdam. Deze uitkomsten komen overeen met de afspraken die in Amsterdam zijn gemaakt met betrekking tot de deelname aan de Cito-eindtoets en het laten deelnemen van leerlingen met een (vermoedelijk) LWOO-advies aan het zogenoemde capaciteitenonderzoek dat in november bij deze leerlingen door een onafhankelijke instantie wordt afgenomen. Volgens de laatste gemeentelijke rapportage over het schooljaar 2006-2007 neemt 92% van de Amsterdamse leerlingen deel aan de Cito-eindtoets.

Is er sprake van onderprestatie?

Vervolgens zijn we nagegaan of er sprake is van onderprestatie, in die zin dat Amsterdamse leerlingen het beter of slechter doen dan de niet-Amsterdamse leerlingen. Als we kijken naar de leerwinst voor taal van zowel groep 4 naar groep 6 als van groep 6 naar groep 8, dan wijken Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies, na correctie voor achtergrondvariabelen, niet af van hun soortgenoten buiten Amsterdam. Zij doen het gemiddeld zelfs iets beter, zij het niet significant. Hetzelfde geldt voor leerwinst voor rekenen. Het is zelfs zo dat de Amsterdamse leerlingen met een LWOO-verwijzing het significant beter doen voor wat betreft leerwinst rekenen van groep 6 naar groep 8. Voor wat leerwinst

begrijpend lezen betreft bleken er geen significante verschillen voor te komen. Dit betekent dat er over het geheel genomen geen sprake is van onderprestatie van Amsterdamse leerlingen.

Uitschieters onder scholen

Ten slotte hebben we onderzocht in hoeverre er uitschieters zijn onder de scholen voor wat betreft de prestaties of aantallen verwijzingen van leerlingen met een LWOO- of PrO-advies. Daaruit bleek dat er inderdaad scholen in Nederland zijn die, na correctie voor verschil in leerlingenpopulatie, gunstig of ongunstig afsteken voor wat betreft de proportie LWOO- en PrO-verwijzingen. Deze scholen staan echter niet in Amsterdam. Vervolgens zijn we nagegaan of er significante verschillen in leerwinst van leerlingen met een LWOO-verwijzing zijn binnen de groep Amsterdamse scholen met meer dan 50% achterstandsleerlingen. Daaruit blijkt dat er geen significante verschillen zijn. Echter, binnen deze groep scholen zijn er wel verschillen in aantallen LWOO-adviezen onder leerlingen in groep 8. Een deel van deze scholen, negen in getal, hebben wij vervolgens bezocht. Daarop baseren we de volgende onderzoeksuitkomsten.

Welke verklaringen zijn er voor verschillen in percentages LWOO-verwijzingen?

In de eerste plaats kunnen we vaststellen dat de gegevens van de onderwijsinspectie inderdaad indicatief zijn voor scholen die veel adviseren voor LWOO. Het betreft met name – maar niet uitsluitend – scholen met een negatief totaaloordeel of een negatief oordeel over leerlingenzorg. In de tweede plaats geven scholen met veel LWOO-adviezen zelf als verklaring dat ze bovenmatig veel achterstandsleerlingen hebben. Het lukt deze scholen niet de leerachterstanden te verkleinen; scholen wijzen daarbij naar de grote achterstand aan het begin van de schoolloopbaan. Als bijkomende factoren worden genoemd: tussentijdse verhuizingen, moeilijke thuissituatie, en doorverwijzing van scholen in de omgeving. In een enkel geval wordt ook naar de problemen binnen de eigen organisatie verwezen: directeurswisselingen, teruglopend personeelsbestand, moeilijkheden in het verleden om geschikt personeel te vinden en een relatief oud team. In de derde plaats hebben we vastgesteld dat de kernprocedure op zichzelf door scholen niet wordt aangewezen als een oorzaak voor een groot percentage LWOO-adviezen; de procedure is objectief, scholen vinden de procedure goed werkbaar en onze indruk is dat de scholen er zich in het algemeen goed aan houden. Toch zijn er ten aanzien van de kernprocedure enkele aandachtspunten: de capaciteitentoets (een toets naar de intelligentie van de leerlingen) is zeer waarschijnlijk negatief gebia-

sed voor leerlingen die het Nederlands niet als moedertaal hebben; over het algemeen zijn scholen ruimhartig in de selectie van leerlingen die de leerachterstandtoets maken; soms gunnen scholen een leerling de extra faciliteiten die aan LWOO of PrO verbonden zijn.

Wat reeds uit de kwantitatieve analyses bleek, komt ook uit de gesprekken naar voren; namelijk dat de Amsterdamse scholen geneigd zijn de grenzen op te zoeken van de LWOO-criteria. Het is wenselijk om een discussie te starten over of dit wel een wenselijke strategie is. Het is immers nog maar de vraag of het geld in het voortgezet onderwijs op de gewenste wijze wordt ingezet voor de LWOO-leerlingen. Bovendien leidt het in het vmbo weer tot scholen met een grote concentratie zorgleerlingen, omdat niet alle scholen leerwegondersteunend onderwijs aanbieden. In het algemeen moet volgens de scholen blijvend ingezet worden op preventie van leerachterstanden: dit betekent investeren in voorschool, in sociale integratie, opvoedingsondersteuning, blijvende aandacht en begeleiding in het voortgezet onderwijs en dergelijke maatregelen. Opvallend bij een paar bezochte scholen is dat leraren die zelf uit etnische minderheden afkomstig zijn, een betere relatie lijken te hebben met allochtone ouders.

Ten slotte springt eruit dat een maatregel die veel zal vragen van de scholen, lonend lijkt te zijn: verlenging van de leertijd (schakelklas, huiswerk, extra uren op school) dan wel binnen de beschikbare leertijd een sterker accent leggen op de kernvakken rekenen en taal. Leertijd moet niet gelijkgesteld worden aan lestijd. Het gaat om de optimalisering van de lestijd en zo nodig om uitbreiding daarvan. Dit betekent dat er nog steeds veel gewonnen kan worden door verbeteringen binnen de gebruikelijke lestijd.

3 Aanbevelingen

Op basis van onze analyses en gesprekken komen we tot de volgende aanbevelingen:

De kernprocedure behoeft geen wijziging. Wel is de *test bias van het capaciteitenonderzoek een serieus punt* dat de aandacht behoeft. Voor het capaciteitenonderzoek worden in hoofdzaak twee toetsen gebruikt (de scholen zijn overigens vrij in hun keuze tussen meerdere toetsen): de NIO en de NDT. Wat betreft de

NIO zegt de maker (Tellegen) zelf al dat deze test gebiased is voor allochtone leerlingen.¹ Wat de NDT betreft is er nooit onderzoek naar de testbias gedaan, maar volgens een van de makers (R. Oostdam) hebben onderdelen uit de test een sterk talig karakter. Het kan bijna niet anders of deze test is ook biased. Eerder constateerden wij zelf een dergelijke bias bij de zogenoemde peutertoetsen (Van Schooten, Smeets, & Driessen, 2007).

De instantie die in Amsterdam de onderzoeken afneemt (Atlas) voert geen correctie uit en hanteert ook geen aparte normtabellen voor allochtone leerlingen. Dit betekent dat allochtone leerlingen een verhoogde kans lopen om in PrO of LWOO terecht te komen. Wij bevelen dan ook aan dat er een onafhankelijk onderzoek komt naar de mogelijkheid dat de in Amsterdam gebruikte tests biased zijn, en indien ja, dat er suggesties worden gedaan voor alternatieven.

In de tweede plaats verdient de procedure rond de Cito-eindtoets verdere bestuurlijke aandacht. Wij delen de opvatting van de onderwijsinspectie die schrijft dat: “Als leerlingen worden uitgesloten van deelname aan de Eindtoets en/of als hun scores niet worden meegeteld, dan is de schoolscore niet representatief voor de populatie leerlingen op de school. Dit speelt vooral als een meerderheid van de leerlingen die niet meedoen zogenaamde LWOO-leerlingen zijn, omdat deze leerlingen wel meetellen bij het vaststellen van de normering van de eindtoets” (Inspectie van het onderwijs, 2006). Bij de introductie van de Cito-eindtoets in 1966 (toen nog Amsterdamse schooltoetsen geheten), kenden de makers zes functies aan de toets toe. Deze waren: (a) selectie voor het voortgezet onderwijs; (b) advies voor schoolkeuze aan de ouders; (c) het opsporen van reserve aan intellect; (d) analyse van de stand van het onderwijs; (e) concretisering van doelstellingen van het onderwijs en (f) beïnvloeding van het lager onderwijs. Het ging dus niet alleen om selectie en advies voor het voortgezet onderwijs, maar wel degelijk ook om de mogelijkheid om een analyse van de stand van het onderwijs te kunnen maken. Deze functie gaat door het ontbreken van leerlingen met een LWOO- en PrO advies binnen de berekening van de schoolscore geheel verloren. Wij pleiten er dan ook voor dat de leerlingen met een mogelijke LWOO- of PrO-verwijzing de Cito-eindtoets of de niveautoets (die speciaal ontworpen is voor deze groep en op dezelfde schaal ligt als de eindtoets) maken (hetzij een vergelijkbare toets die de schoolvorderingen van alle leerlingen meet) en deze scores worden meegenomen.

¹ Zie:

<http://www.intestcom.org/Downloads/ITC2006Brussels/Session3.2.1Tellegen.pdf>

men in de totale score van de school. Pas dan hebben we een goed zicht op de stand van het onderwijs in de Amsterdamse scholen.

Gezien de opmerkelijke resultaten bij enkele scholen en bestaande onderzoeksliteratuur op dit punt verdient het aanbeveling om te onderzoeken in hoeverre allochtone leerkrachten bijdragen aan een grotere betrokkenheid van allochtone ouders en daarmee ook aan de prestaties van hun kinderen. Indien dit het geval is, zou er beleid op dit punt ontwikkeld moeten worden.

Voorts verdient het aanbeveling om systematisch beleid te ontwikkelen om de leertijd uit te breiden: buiten de schooltijden, in de weekenden en de vakanties. Uitbreiding van de leertijd is gezien de (internationale) onderzoeksliteratuur dé cruciale factor in de vergroting van de prestaties van kinderen in een achterstandspositie.

Ten slotte dienen volgens ons de besturen nauwer toe te zien op het opstellen en uitvoeren van verbeterplannen wanneer de school een zwakke beoordeling heeft gekregen. Uit ons onderzoek is gebleken dat Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies over het algemeen evenveel leerwinst boeken als niet-Amsterdamse met zo'n advies. Dus de angst dat er sprake is van onderprestatie is niet terecht. Dat wil echter niet zeggen dat alle scholen in Amsterdam aan de verwachtingen die gesteld kunnen worden, voldoen. Voor de scholen die tekortschieten in hun aanbod voor zorgleerlingen, reiken de inspectierapporten belangrijke verbeterpunten aan. Dit zijn de scholen die een negatief totaaloordeel of een negatief oordeel over de leerlingenzorg hebben ontvangen. Wij vinden ook dat de lokale overheid hier een verantwoordelijkheid in kan nemen door samen met de besturen concrete en goed gefundeerde stappen te ondernemen wat moet en kan gebeuren bij een slechte beoordeling.

Ideeën die scholen opperen om het aantal zorgleerlingen en daarmee het aantal latere verwijzingen naar LWOO en PrO te verminderen zijn over het algemeen niet nieuw en bekend uit talloze wetenschappelijke studies, maar kunnen met nieuw elan worden aangepakt: sterkere inzet op de voorschool (nu is de participatie nog niet overal optimaal); vroegtijdige aanpak van opvoedings- en gedragsproblemen, programma's zoals Piramide gebruiken in de onderbouw, werken met concrete handelingsplannen, betere methodes aanschaffen en aanvullen met projecten om de woordenschat te vergroten, ouderbetrokkenheid bevorderen, inzet van school-

VIII

maatschappelijk werk, uitbreiding van de leertijd via huiswerk en extra lessen, en beter leren differentiëren.

Ten slotte kan er nog het nodige verbeteren aan het onderzoeken en bijhouden van de opbrengsten van de hierboven genoemde interventies. Er hoeft niet te worden gewacht tot de eindtoets. Daar kan het leerlingvolgsysteem voor worden benut, maar de school kan zich ook zetten aan het ontwikkelen van eigen leerstandaarden.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding onderzoek

Binnen de Kernprocedure van de Gemeente Amsterdam volgen leerlingen een apart traject wanneer zij de verwijzing 'vmbo met leerweg ondersteunend onderwijs (LWOO)' of 'praktijkonderwijs (PrO)' krijgen.¹ Deze leerlingen hoeven, in tegenstelling tot andere leerlingen in groep 8, geen Cito-eindtoets basisonderwijs te maken. Sommige leerlingen met een verwijzing praktijkonderwijs en vmbo met leerwegondersteuning doen wel mee aan de Cito-eindtoets. Sinds 2004 echter is in Amsterdam besloten om deze leerlingen niet meer mee te nemen in de berekening van de gemiddelde Cito-score van de school, het stadsdeel of de gehele gemeente.

Om in aanmerking te komen voor LWOO of PrO dient er bij de leerlingen een leerachterstand van minstens 1,5 jaar te zijn geconstateerd (daarnaast moet ook een onderzoek hebben plaatsgevonden naar intelligentie en eventueel sociaal-emotionele ontwikkeling). De signalering hiervan begint meestal al bij eind groep 7.²

Leerwegondersteunend onderwijs is bedoeld voor leerlingen die op zichzelf wel een vmbo-diploma zouden moeten kunnen halen, maar die een zodanige leerachterstand hebben opgelopen dat zij het zonder extra zorg op de school voor voortgezet onderwijs waarschijnlijk niet zullen redden. Die leerachterstand kan samenhangen met een benedengemiddelde intelligentie, maar kan ook het gevolg zijn van sociaal-emotionele problematiek. Men moet hierbij denken aan de groep leerlingen die voorheen naar het IVBO ging, of naar het VSO-LOM.

¹ De Kernprocedure van de Gemeente Amsterdam wordt jaarlijks vastgesteld. De volledige tekst is te vinden op www.onderwijs.amsterdam.nl.

² De procedure voor de indicatiestelling praktijkonderwijs en leerwegondersteunend onderwijs is te vinden in bijlage 1. In het vervolg spreken wij van een LWOO- en PrO-verwijzing of advies wanneer de basisschool deze leerlingen voor een beschikking voordraagt. De feitelijke beschikking wordt afgegeven aan de school voor voortgezet onderwijs of praktijkonderwijs.

Praktijkonderwijs is bedoeld voor die leerlingen die – ook met extra zorg – geen regulier diploma in een van de leerwegen van het vmbo kunnen halen. Dat is aan de orde als sprake is van een aanzienlijke leerachterstand in combinatie met een zwakkere intelligentie. Deze leerlingen zijn gediend met een programma dat rechtstreeks toeleidt naar de arbeidsmarkt. Voorheen ging deze groep leerlingen veelal naar het VSO-MLK.

De afgelopen jaren was in Amsterdam het aantal bovengenoemde leerlingen vrij hoog en bovendien hoger dan in andere grote steden: in het schooljaar 2002/2003 geschat op 17%, gestegen tot 23% in 2004/2005 en enigszins gedaald tot 21% in 2005/2006, op welk percentage het ongeveer bleef in 2006/2007. Uit onderzoek van de inspectie in het schooljaar 2005/06 blijkt dat op basisscholen in Nederland die de eindtoets afnemen 5,2 procent van de leerlingen uit groep 8 die toets niet maakt. Van ruim van de helft van deze leerlingen verwacht de basisschool dat zij geïndiceerd worden voor LWOO.³

Dat zoveel kinderen met tenminste anderhalf jaar leerachterstand naar het voortgezet onderwijs gaan, wekt in brede kring bezorgdheid. Bij de presentatie van de Cito-gegevens in juli 2006 verklaarde de toenmalige wethouder Onderwijs Abou-taleb: “Ik maak mij daar grote zorgen over. Dit percentage moet omlaag” (Persbericht Gemeente Amsterdam 11 juli 2006). De wethouder heeft samen met de Amsterdamse schoolbesturen daarom het SCO-Kohnstamm Instituut verzocht om een onderzoek te doen naar de mogelijke oorzaken van deze leerachterstanden en zo mogelijk advies uit te brengen voor maatregelen om dit percentage terug te dringen.

1.2 Vraagstelling

Over de mogelijke oorzaken van deze forse leerachterstand wordt druk gespeculeerd. Een oorzaak zou kunnen liggen in een lagere intelligentie en dus zwakkere prestaties bij een relatief grote groep Amsterdamse leerlingen. Nu is het ongetwijfeld zo dat de scholen in alle grote steden met een 'moeilijke' populatie leerlingen

³ Inspectie van het onderwijs (2007). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2005/2006*. Utrecht: Inspectie van het onderwijs

te maken hebben die mede door hun lage sociale achtergrond zwak presteert. De vraag is dan of, en zo ja waarom, Amsterdam meer zwakpresterende leerlingen heeft dan andere grote steden.

Het is echter niet voldoende om alleen te kijken naar de sociale achtergronden of andere kenmerken van de leerlingen met een PrO- en LWOO-verwijzing als mogelijke verklaring. Er moet ook naar het functioneren van scholen worden gekeken. Volgens de Inspectie van het Onderwijs verschillen de vier grote steden in een aantal kwaliteitsaspecten (met name op het punt van zorg en begeleiding).⁴ Uit datzelfde onderzoek blijkt dat Amsterdam op bijna alle kwaliteitsaspecten (negatief) afwijkt van de andere G4. Deze gegevens wijzen erop dat ook verschillen tussen scholen een rol zouden kunnen spelen.

Tenslotte is wel gesuggereerd dat steeds meer scholen het LWOO zijn gaan ontdekken om leerlingen met achterstanden meer faciliteiten te bieden. Dit zou volgens sommigen tevens een mogelijkheid geven voor basisscholen om de zwakste leerlingen buiten de Cito-eindtoets te houden. Dat dit doelbewust gebeurt, is niet aannemelijk. Er gelden immers duidelijke regels voor deze groep leerlingen (bij een verwijzing PrO of LWOO moet de leerling extern worden getoetst). Het ligt op de weg van de Inspectie om na te gaan of aan de eisen van deze externe toetsing is voldaan. Het is voor de onderzoekers wel mogelijk om na te gaan of deze groep leerlingen op een gegeven moment meer dan nodig is, lager is gaan presteren en of de leerwinst van (zorg)leerlingen van Amsterdamse basisscholen achterblijft bij die van vergelijkbare leerlingen elders in het land.

Dit heeft geleid tot de volgende onderzoeksvragen:

1. Welke achtergrondkenmerken (sekse, sociale en etnische achtergrond, intelligentie, gedragsproblemen) heeft in Amsterdam de groep leerlingen met een PrO- of LWOO-verwijzing, ook in vergelijking met de landelijke gegevens? Wijkt het aantal niet-deelnemers aan de Cito-eindtoets (maar wel met een verwijzing) in Amsterdam significant af van het aantal niet-deelnemers elders in het land?

⁴ Inspectie van het Onderwijs (2006). *Kwaliteit onderwijs in de vier grote steden; in de periode 2003-2005*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Achterblijven in Amsterdam

2. Is er sprake van 'onderprestatie' bij Amsterdamse leerlingen in vergelijking met de landelijke gegevens (d.w.z. zij presteren lager dan op basis van feitelijke capaciteiten verwacht zou worden), en zo ja in welke mate?
3. Is er sprake van 'onderprestatie' in een bepaalde fase van de onderwijsloopbaan op Amsterdamse basisscholen, ook in vergelijking met de landelijke gegevens?
4. Is er sprake van (significante) verschillen in aantallen leerlingen met een PrO- of LWOO-verwijzing tussen scholen met een vergelijkbare leerlingpopulatie?
5. Indien verschillen er zijn, welke verklaringen zijn daarvoor te vinden in de gegevens van de Inspectie van het Onderwijs en welke verklaringen geven de scholen zelf?
6. Wat leveren de antwoorden op voor handvatten om op bestuurlijk en schoolniveau met maatregelen te komen om leerachterstanden, die vooral tot uiting komen bij leerlingen met PrO- en LWOO-advies, terug te dringen?

1.3 Onderzoeksopzet

Het onderzoek kende twee fasen:

(1) De eerste fase diende om de eerste vier vragen te beantwoorden. Om dergelijke vragen te beantwoorden moeten we beschikken over een groot aantal gegevens van de leerlingen, hun loopbaan en hun school. Dergelijke gegevens zijn te vinden in het zogenoemde PRIMA-cohort; een bestand van gegevens dat verzameld en beheerd wordt door het SCO-Kohnstamm Instituut van de Universiteit van Amsterdam en het ITS van de Radboud Universiteit uit Nijmegen. Deze gegevens zijn voor deze gelegenheid aangevuld met gegevens van de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van de gemeente Amsterdam (zogenoemd elektronische leerlingendossiers).

Met behulp van dit cohort met herhaalde metingen kunnen we nauwgezet de schoolloopbaan van de leerlingen van een groot en representatief aantal Amsterdamse scholen volgen en vergelijken met basisscholen in de rest van Nederland.

Zo kunnen we de prestaties van leerlingen in groep 4, 6 en 8 onderling vergelijken (zogenoemde leerwinst berekenen). We kunnen dan nagaan bij hoeveel en welke soort leerlingen 'onderprestatie' voorkomt, of er verschillen tussen leerdoemenen zijn, er verschillen naar achtergrondkenmerken zijn en verschillen naar samenstelling van klassen en scholen. Tenslotte kunnen we deze analyses vergelijken met de landelijke verdeling.

Bij de aanvang van het onderzoek is overwogen om de gegevens te benutten van het Amsterdamse monitorbedrijf, maar dit bleek om een aantal onderzoekstechnische redenen niet mogelijk. Een belangrijke reden was dat het monitorbedrijf in 2003 is begonnen met de verzameling van gegevens en dat in de beginfase nog te veel gegevens van te veel scholen ontbraken waardoor een analyse van schoolloopbanen te prematuur is. Over een paar jaar zal dit wel mogelijk zijn.

De antwoorden op de eerste vier vragen (kwantitatieve analyse) worden gegeven in hoofdstuk twee.

(2) De tweede fase diende om de vragen vijf en zes te beantwoorden. Daarvoor hebben wij een onderzoek gedaan naar negen contrasterende scholen, d.w.z. scholen met een vergelijkbare leerlingenpopulatie maar die verschillen in aantallen verwijzingen PrO en LWOO. Bij die scholen hebben we gesprekken gevoerd met schoolleiding, interne begeleiders en leerkrachten over de mogelijke oorzaken, gevolgen en oplossingen met betrekking tot het vraagstuk van het hoge percentage verwijzingen PrO en LWOO en de niet-deelname aan de Cito-eindtoets. Daarbij hebben we ook gebruik gemaakt van de inspectiegegevens van deze scholen. De antwoorden op deze vragen worden gegeven in hoofdstuk drie.

2 Bevindingen van de kwantitatieve analyse

2.1 Inleiding

In het schooljaar 2005/2006 gingen ruim 6700 leerlingen in Amsterdam naar het voortgezet onderwijs: 51% van de leerlingen kreeg een vmbo-advies, 46% een advies voor havo/vwo en 3% ging naar het praktijkonderwijs. Het afgelopen jaar bleef het aantal leerlingen met LWOO- en PrO-verwijzingen gelijk aan voorafgaande jaren, iets meer dan 20%.¹

Het gaat daarbij met name om leerlingen die extra zorg vragen: de I, J en K-leerlingen uit de handleiding van de eindtoets Basisonderwijs. Voor de laatste groep leerlingen stelt Cito naast de eindtoets een niveautoets beschikbaar. De resultaten van deze toets liggen op dezelfde schaal als die van de reguliere eindtoets. Uit onderzoek van de Inspectie blijkt dat veel scholen (ook buiten Amsterdam) deze niveautoets niet kennen.²

Deze zorgleerlingen hoeven in Amsterdam niet mee te doen aan de eindtoets. In plaats daarvan wordt bij hen een didactisch onderzoek, een intelligentieonderzoek en mogelijk een onderzoek naar sociaal-emotionele problemen gedaan. Deze zorgleerlingen mógen in Amsterdam echter wel meedoen aan de eindtoets. De keuze wordt aan de scholen gelaten. Binnen de gemeente is afgesproken dat indien zorgleerlingen meedoen aan de eindtoets hun resultaten niet worden meegerekend in het resultaat van de school en in het stedelijk gemiddelde.

Volgens de gemeentelijke rapportages neemt in Amsterdam ongeveer 1 op de 5 leerlingen uit groep 8 niet deel aan de eindtoets of zij nemen wel deel maar hun

¹ DMO (2005). *Amsterdamse onderwijsresultaten in het basisonderwijs 2005*. Amsterdam: DMO. DMO (2006). *Amsterdamse onderwijsresultaten in het primair onderwijs 2006*. Amsterdam: DMO. DMO (2007). *Amsterdamse onderwijsresultaten in het primair onderwijs 2007*. Amsterdam: DMO.

² Inspectie van het onderwijs (2006). *De eindtoets in het basisonderwijs*. Utrecht: Inspectie van het onderwijs

Achterblijven in Amsterdam

resultaten worden niet meegeteld bij het bepalen van de schoolscore. Uit de gemeentelijke rapportages is onduidelijk of de groep niet-deelnemers in Amsterdam significant afwijkt van die elders in het land.

De leerlingen met verwijzingen worden volgens de gemeentelijke rapportages vooral aangetroffen in scholen in de Cito-scoregroepen 6 en 7, d.w.z. in de scholen met de grootste concentraties achterstandsléerlingen (Amsterdam kent relatief veel van dit soort scholen).³ Dit verschil in percentage verwijzingen kan duidelijk worden geïllustreerd door de tien Amsterdamse scholen (scoregroepen 1 en 2) met de laagste percentages achterstandsléerlingen te vergelijken met de tien scholen met de hoogste percentages achterstandsléerlingen (zie tabellen 2.1 en 2.2).

Tabel 2.1 Het percentage LWOO-verwijzingen in schooljaar 2005/2006 voor de tien basisscholen met de laagste percentages achterstandsléerlingen

School	Percentage LWOO	%1.25	%1.90
A	0,0%	0,0%	0,0%
B	0,0%	0,0%	0,0%
C	3,6%	0,0%	0,0%
D	8,0%	0,0%	0,0%
E	0,0%	0,0%	0,0%
F	0,0%	0,0%	0,0%
G	0,0%	0,0%	0,0%
H	1,8%	0,2%	0,0%
I	6,5%	0,4%	0,0%
J	0,0%	0,0%	0,5%

Uitleg: 1.25 leerlingen betreft autochtone arbeiderskinderen, terwijl 1.90 leerlingen betreft leerlingen met niet-westerse ouders met een lage opleiding.

Uit tabel 2.1 blijkt dat de tien scholen met de laagste percentages achterstandsléerlingen geen enkele PrO-verwijzing hebben. Slechts drie van de tien scholen

³ De grootste schoolscoregroep in Amsterdam en de G4 is schoolscoregroep 7, met 25% van de leerlingen. Landelijk is dit 3,9% en landelijk zonder de G4 bevindt zich slechts 1% van de leerlingen in deze groep.

Bevindingen van de kwantitatieve analyse

hebben leerlingen met een LWOO-verwijzing. De school uit deze groep met het hoogste percentage LWOO-verwijzingen (11,5%; dus ver onder het stedelijk gemiddelde) betreft een school met een specifiek onderwijskundig profiel.

Tabel 2.2 Het percentage LWOO- en PrO-verwijzingen in schooljaar 2005/2006 voor de tien basisscholen met de hoogste percentages achterstandsl leerlingen in Amsterdam

School	Percentage LWOO	Percentage PrO	1,25%	1,90%
K	36,0%	4,0%	0,4%	94,6%
L	38,5%	0,0%	0,5%	95,0%
M	31,0%	10,3%	0,5%	95,2%
N	40,6%	10,9%	2,4%	95,7%
O	23,3%	6,7%	0,9%	96,4%
P	35,0%	2,5%	0,0%	96,6%
Q	38,3%	21,3%	1,7%	97,0%
R*	?	?	0,6%	98,3%
S*	?	?	0,0%	99,0%
T*	?	?	0,0%	100,0%

Uit tabel 2.2 blijkt dat scholen met de hoogste percentages achterstandsl leerlingen veel hogere percentages LWOO-verwijzingen hebben; allemaal boven het stedelijk gemiddelde. Ook het percentage PrO-verwijzingen is in een aantal gevallen bovengemiddeld hoog. Van drie scholen hebben we geen opgave van het aantal verwijzingen ontvangen. Bij twee daarvan is per 1 augustus 2007 de overheids-subsidie gestopt, omdat zij langdurig beneden de maat presteerden.

Gegeven de etnische segregatie in het Amsterdamse onderwijs verschilt het aantal zorgleerlingen aanzienlijk per stadsdeel. In Bos en Lommer heeft eenderde van de leerlingen een zorgadvies, in Zuideramstel is dit slechts 6%.

In dit hoofdstuk willen wij door middel van een kwantitatieve analyse op basis van de gegevens uit het PRIMA-cohort 2004-2005, een antwoord geven op de volgende vier vragen:

Welke achtergrondkenmerken (seks, sociale en etnische achtergrond, intelligentie, gedragsproblemen) heeft in Amsterdam de groep leerlingen met een PrO- of

Achterblijven in Amsterdam

LWOO-verwijzing, ook in vergelijking met de landelijke gegevens? Wijkt het aantal niet-deelnemers aan de Cito-eindtoets (maar wel met een verwijzing) in Amsterdam significant af van het aantal niet-deelnemers elders in het land?

Is er sprake van 'onderprestatie' bij Amsterdamse leerlingen in vergelijking met de landelijke gegevens (d.w.z. dat zij lager presteren dan op basis van feitelijke capaciteiten verwacht zou worden), en zo ja in welke mate?

Is er sprake van 'onderprestatie' in een bepaalde fase van de onderwijsloopbaan op Amsterdamse basisscholen, ook in vergelijking met de landelijke gegevens?

Is er sprake van (significante) verschillen in aantallen leerlingen met een PrO- of LWOO-verwijzing tussen scholen met een vergelijkbare leerlingenpopulatie (de Cito-scoregroepen 6 en 7)?

Aangezien de meeste leerlingen met een PrO-verwijzing uit het speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs komen (59%), is hun aantal op de reguliere basisscholen gering. Daarom ligt de nadruk van onze analyses op de leerlingen met een LWOO-verwijzing.

Om de tekst voor een zo breed mogelijk publiek toegankelijk te maken, laten we de rapportage over de verschillende statistische bewerkingen achterwege. Die zijn bij de auteurs van dit rapport op te vragen (zie voor onze werkwijze bijlage 2).

2.2 Achtergrondkenmerken leerlingen met LWOO of PrO-verwijzing

De kans dat een leerling uit het basisonderwijs wordt verwezen naar leerwegondersteunend onderwijs in het vmbo of het praktijkonderwijs, blijkt onder meer afhankelijk te zijn van de etnische achtergrondkenmerken van de leerling. Een aantal jaren geleden werd al een verband gelegd tussen de toename van het aantal allochtone leerlingen in het onderwijs en de toename van het aantal zorgleerlingen. Zo wordt in de *Kerncijfers van het Ministerie van OCenW over de periode 2002-2006* (p.18) opgemerkt: "Bij het volgen van hun vmbo-opleiding krijgen niet-westers allochtone leerlingen vaker extra ondersteuning via een indicatie voor het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo). Voor een deel hangt dit samen met hun oververtegenwoordiging in de lagere leerwegen, maar ook binnen de

leerwegen hebben niet-westerse allochtone leerlingen vaker een indicatie voor het lwoo dan autochtonen.”⁴

Volgens CBS-gegevens (webmagazine 5 september 2005) kreeg in 2004/05 18 procent van alle leerlingen leerwegondersteunend onderwijs in het derde leerjaar van het vmbo. De verschillen naar herkomst zijn aanzienlijk. Van de autochtone leerlingen volgde 16 procent LWOO. Voor de Turkse en Marokkaanse vmbo-leerlingen lag dat percentage op respectievelijk 28 en 29 procent. In de vier grote steden is het percentage deelname aan het LWOO in leerjaar drie vrij hoog met 23 procent. Dit komt omdat in de vier grote steden veel niet-westers allochtonen wonen.

In het onderstaande rapporteren we eerst de resultaten van onze analyses die antwoord moeten geven op de eerste vraag welke variabelen samenhangen met het al dan niet krijgen van een LWOO-advies en of er verschillen zijn tussen Amsterdamse en niet-Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies. Vervolgens doen we hetzelfde voor de leerlingen met een PrO-advies. De analyses voor de leerlingen met een PrO-advies zijn voor het beantwoorden van het eerste deel van de eerste onderzoeksvraag vergelijkbaar met de analyses die werden verricht voor de leerlingen met een LWOO-advies.

⁴ Het aantal zorgleerlingen (d.w.z. leerlingen die naar speciaal voortgezet onderwijs lom/mlk gingen of tegenwoordig naar het praktijkonderwijs gaan of een lwoo-indicatie hebben) is sinds 1991 dramatisch toegenomen. Alleen het schooljaar 2002/03 gaf een lichte afname te zien. Dit hing samen met het feit dat volgens een nieuwe regeling de nieuwkomers in het eerste jaar geen lwoo- of pro-indicatie kunnen krijgen. Daarna heeft de stijging zich weer voortgezet.

Achterblijven in Amsterdam

Overzicht van de onderscheiden variabelen

De variabelen die als voorspellers in onze analyses worden gebruikt, zijn in te delen in vier groepen:	
A)	Leerlingkenmerken die de capaciteiten van de leerling betreffen
De vaardigheid en het IQ worden gemeten met scores voor taalvaardigheid, rekenvaardigheid, de vaardigheid in begrijpend lezen en een toets voor het meten van non-verbaal IQ. Er zijn ook Cito-eindtoetsscores in de data, maar die nemen we niet mee als predictor daar leerlingen met een LWOO-advies vaak niet aan de Cito-eindtoets meedoen.	
B)	Andere leerlingkenmerken
De andere leerlingkenmerken betreffen de met een leerlingvragenlijst gemeten aspecten: geslacht, leeftijd, de mate van sociale integratie in de klas zoals ervaren door de leerling zelf, het zelfvertrouwen van de leerling en het welbevinden van de leerling. Daarnaast bevat deze groep variabelen nog of de leerling in een één- of twee-oudergezin woont, de verblijfsduur in Nederland, of de leerling een 1.00-, een 1.25- of een 1.90-leerling is, de etnische achtergrond van de vader en de moeder, en het opleidingsniveau van de vader en de moeder.	
C)	De school- of klaskenmerken
Deze kenmerken zijn de mate van stedelijkheid van het gebied waarin de school staat, of de school in een van de vier gemeenten uit de G4 staat, of de school in Amsterdam staat en de proporties 1.00-, 1.25- en 1.90-leerlingen in groep 8.	
D)	De leerkrachtoordelen
Deze oordelen betreffen inschattingen gemaakt door de leerkracht van de cognitieve capaciteiten van de leerling, van de mate waarin de leerling een onderpresteerder is, van de mate waarin de leerling een bovenpresteerder is, van de mate van zelfvertrouwen van de leerling, van de werkhouding van de leerling, van de mate van populariteit in de klas, van het gedrag van de leerling, van de mate van welbevinden van de leerling, van de relatie tussen leerling en leerkracht, van de mate waarin er een kloof is tussen de thuis- en de schoolcultuur, van het sociaal milieu van de leerling, van de mate waarin de leerling disciplinaire maatregelen nodig heeft, en daarnaast of de leerling leerplanreductie krijgt, of de leerling leerplanverrijking krijgt, of de leerling remedial teaching krijgt, de mate van aanspreekbaarheid in het Nederlands, de prestaties van de leerling ten opzichte van de rest van de klas, de technisch leesvaardigheid volgens de leerkracht (AVI) en of de leerling het risico loopt een drop-out te worden.	

Variabelen die samenhangen met het LWOO-advies

Uit de analyses blijkt dat toekomstige LWOO-leerlingen in en buiten Amsterdam minder zelfvertrouwen hebben, vaker uit een één-oudergezin komen, ouder zijn (zittenblijvers/neveninstromers), vaker uit een achterstandsgroep afkomstig zijn, vaker een moeder hebben met alleen lager onderwijs, en vaker in klassen zitten met een kleinere proportie 1.00-leerlingen. Ten slotte zitten ze vaker op een

school die staat in één van de gemeenten vallend onder de G4. Van de scholen uit de G4-gemeenten blijken Amsterdamse scholen relatief nog meer leerlingen een LWOO-advies te geven. De andere variabelen in groep A, B en C bleken niet (meer) significant aan de voorspelling bij te dragen.

Corrigeren we voor deze variabelen en voor vaardigheden en IQ, dan blijkt dat een Amsterdamse leerling, vergeleken met een leerling buiten Amsterdam, een ruim *drie keer zo grote kans* heeft om een LWOO-advies te krijgen.

Heel opvallend is nu dat Amsterdamse leerkrachten significant negatiever oordelen over de cognitieve prestaties van hun leerlingen (terecht of niet) dan leerkrachten die niet in Amsterdam werken. Verder geven zij meer remedial teaching aan deze leerlingen, dan leerkrachten die niet in Amsterdam werken. Corrigeren we ook voor de oordelen van de leerkracht over de leerling, dan blijkt het effect van het Amsterdammer zijn te verdwijnen (niet meer significant). *Met andere woorden de (negatieve) oordelen van Amsterdamse leraren blijken een belangrijke rol te spelen bij het onderzoeken of een leerling voor een LWOO-advies in aanmerking komt.*

Er zijn nog andere frappante verschillen tussen leerlingen binnen en buiten Amsterdam. Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies scoren op de taaltoets 6.9 punt hoger dan niet-Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies. Het gaat echter wel om een zeer kleine verschil. Verder zien we uit de analyses dat niet-Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies ook minder vaardig zijn in rekenen dan Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies. Ook zien we dat leerlingen die geen LWOO-advies krijgen in en buiten Amsterdam weliswaar gelijk scoren voor begrijpend lezen, maar dat de leerlingen die wel een LWOO-advies krijgen buiten Amsterdam lager scoren dan de LWOO-leerlingen in Amsterdam.

De volgende variabele die wij hebben bekeken, is non-verbaal IQ. We zien dat er geen verschil is tussen de scores van Amsterdamse en niet-Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies. Dat is verklaarbaar uit het feit dat voor een LWOO-verwijzing een capaciteitenonderzoek wordt afgenomen. Dat betekent dat de verschillen niet groot kunnen zijn (anders zou er 'ruis' zitten in de afname van het capaciteitenonderzoek). Wel zien we dezelfde trend als eerder gerapporteerd. Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies scoren gemiddeld wat hoger dan

Achterblijven in Amsterdam

niet-Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies, maar dit verschil blijkt hier niet significant.

Verschillen tussen Amsterdamse en niet-Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies

In het bovenstaande zijn resultaten gepresenteerd die tonen welke variabelen samenhangen met het krijgen van een LWOO-advies en of Amsterdamse leerlingen (met of zonder LWOO-advies) in groep 8 afwijken op de cognitieve vaardigheidsmaten (taal, rekenen, begrijpend lezen en IQ) van niet-Amsterdamse groep 8 leerlingen. Deze resultaten zijn gebaseerd op analyses van data van alle leerlingen in groep 8, zowel LWOO- als niet-LWOO-leerlingen. In het onderstaande worden resultaten van analyses gepresenteerd die tonen in welke zin Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies afwijken van niet-Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies.

Uit deze analyses blijkt wederom dat de Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies, in vergelijking met de niet-Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies, weliswaar iets minder lang in Nederland zijn, maar iets vaardiger zijn in rekenen en begrijpend lezen en een iets hogere score halen qua technisch leesvaardigheid (AVI). Verder geven de leerkrachten van de Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies op enkele aspecten een significant afwijkend oordeel vergeleken met de leerkrachten van de niet-Amsterdamse leerlingen met LWOO-advies. Een verschijnsel waarop wij eerder wezen. Zo menen de Amsterdamse leerkrachten ook dat hun leerlingen met een LWOO-advies vaker onderpresteren, een thuiscultuur hebben die meer afwijkt van de schoolcultuur en een grotere kans hebben om drop-out te worden.

Voorts is nagegaan of de Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies uit schoolklassen komen met een andere leerlingensamenstelling qua leerlingengewicht dan de leerlingen met een LWOO-advies die niet uit Amsterdam komen. Ten eerste blijkt dat Amsterdamse leerlingen uit klassen komen met significant minder 1.00-leerlingen (kinderen met ouders die niet laag opgeleid zijn; mbo of hoger). De gemiddelde proportie 1.00-leerlingen is buiten Amsterdam .54 en in Amsterdam .23. Ook blijkt dat leerlingen met een LWOO-advies vaker uit klassen komen met minder 1.00-leerlingen. De gemiddelde proporties 1.00-leerlingen

Bevindingen van de kwantitatieve analyse

zijn voor de klas waar een toekomstige LWOO-leerling in zit .32 en voor niet-LWOO-leerlingen .45. Ook de interactie tussen LWOO-leerling zijn en in Amsterdam op school zitten is significant. Dit wil zeggen dat deze combinatie een extra effect uitoefent. De uitsplitsing van de gemiddelde proporties 1.00-leerlingen naar zowel het al dan niet uit Amsterdam komen en of de leerling een LWOO-advies gaat krijgen, staat in tabel 2.3.

Tabel 2.3 Gemiddelde proporties 1.00-leerlingen naar zowel het al dan niet uit Amsterdam komen en of de leerling een LWOO-advies gaat krijgen

Amsterdamse school of niet	of lln LWOO krijgt	gemiddelde proportie 1.00-leerlingen in de klas	S.E.	95% Confidence Interval	
				Lower Bound	Upper Bound
niet Amsterdams	geen lwoo	,620	,003	,614	,626
	wel lwoo	,456	,009	,438	,474
Amsterdams	geen lwoo	,276	,010	,257	,295
	wel lwoo	,186	,019	,149	,223

Ook voor de proportie 1.25-leerlingen vinden we in onze analyse een significant effect van of de leerling uit Amsterdam komt, van of de leerling een LWOO-advies heeft en ook het interactie-effect is significant. We zien hier dat de proporties 1.25-leerlingen in de klas voor Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies veel lager ligt dan voor niet-Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies. Dit terwijl in Amsterdam toekomstige LWOO-leerlingen en niet-LWOO-leerlingen bijna gelijke proporties 1.25-leerlingen in de klas hebben, en buiten Amsterdam toekomstige LWOO-leerlingen uit klassen komen met een veel hogere proportie 1.25-leerlingen dan de niet-LWOO-leerlingen. Simpel gezegd buiten Amsterdam komen de toekomstige LWOO-leerlingen uit klassen met grotere concentraties autochtone arbeiderskinderen dan in de hoofdstad.

De analyses naar de proportie 1.90-leerlingen laten zien dat Amsterdamse leerlingen in klassen zitten met een veel hogere proportie 1.90-leerlingen dan de leerlingen in de rest van Nederland. Toekomstige LWOO-leerlingen blijken ook in klassen met meer 1.90-leerlingen te zitten en ook de interactie is niet significant. Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies komen dus uit klassen met meer

Achterblijven in Amsterdam

1.90-leerlingen dan toekomstige LWOO-leerlingen van buiten Amsterdam (zie tabel 2.4).

Tabel 2.4 Gemiddelde proporties 1.90-leerlingen naar zowel het al dan niet uit Amsterdam komen en of de leerling een LWOO-advies gaat krijgen

Amsterdamse school of niet	of lln lwoo heeft	proportie 1.90-leerlingen	S.E.	95% Confidence Interval	
				Lower Bound	Upper Bound
niet Amsterdams	geen lwoo	,180	,003	,175	,185
	wel lwoo	,305	,008	,290	,320
Amsterdams	geen lwoo	,586	,008	,570	,603
	wel lwoo	,670	,016	,638	,702

Ten slotte blijkt uit de resultaten dat de Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies in vergelijking tot de andere toekomstige LWOO-leerlingen veel minder vaak een Nederlandse vader hebben ($r = -.35$; $p = .000$), veel minder vaak een Nederlandse moeder hebben ($r = -.34$; $p = .000$), iets vaker een Turkse vader hebben ($r = .07$; $p = .014$), veel vaker een Marokkaanse vader hebben ($r = .28$; $p = .000$), veel vaker een Marokkaanse moeder hebben ($r = .28$; $p = .000$), vaker een Surinaamse vader hebben ($r = .11$; $p = .000$) en vaker een Surinaamse moeder hebben ($r = .17$; $p = .000$). Hieruit kunnen we afleiden dat de leerlingenpopulatie in Amsterdam duidelijk verschilt van de rest van Nederland.

Kijken we naar verschillen in opleidingsniveau van de ouders, dan zien we dat Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies significant vaker zowel een vader als een moeder hebben met alleen lager onderwijs (correlaties respectievelijk .15 en .17), significant minder vaak een vader of moeder met als hoogste opleiding LBO hebben (-.16 en -.21). Er blijkt geen verschil tussen de proporties ouders wiens hoogste opleiding op MBO-niveau ligt en evenmin tussen of de moeders als hoogste opleiding HBO of WO hebben gevolgd. Wel hebben Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies iets minder vaak een vader met een HBO- of WO-opleiding.

Variabelen die samenhangen met PrO-advies

We hebben eerst (net als bij de leerlingen met een LWOO-advies) geprobeerd te analyseren op welke variabelen leerlingen binnen en buiten Amsterdam verschillen ter voorspelling van het al dan niet krijgen van een PrO-advies. Daaruit blijkt onder meer (zoals te verwachten was) dat de taal- en rekenscore, de inschatting van de leerkrachten van de cognitieve capaciteiten en de werkhouding van de leerling een optimale voorspelling geven. Daar er, na controle voor deze variabelen, geen verschil bleek voor leerlingen met een PrO-verwijzing binnen en buiten Amsterdam, gelden deze resultaten gelijkkelijk voor beide groepen.

Wanneer we niet controleren voor achtergrondvariabelen, dan blijkt dat de Amsterdamse leerlingen in vergelijking tot de niet-Amsterdamse leerlingen lager scoren op taal en begrijpend lezen, hoger op rekenen en ongeveer even hoog op non-verbaal IQ. Deze verschillen zijn echter niet significant, wat uiteraard mede veroorzaakt wordt door het geringe aantal leerlingen met een PrO-verwijzing in de data. Daarom is het onderscheidend vermogen van onze analyses niet erg groot (resultaten worden dus minder snel significant).

Uit de verdere analyses op data van uitsluitend leerlingen met een PrO-verwijzing blijkt verder dat Amsterdamse leerlingen in vergelijking met niet-Amsterdamse leerlingen een slechtere werkhouding hebben volgens hun leerkracht, een grotere breuk hebben tussen het thuismilieu en het schoolmilieu en iets jonger zijn. Ook hier blijken de oordelen van de leraren weer een rol te spelen.

Verder lijken de resultaten op de resultaten die voor de leerlingen met een LWOO-advies golden.

2.3 Niet-deelname aan de Cito-eindtoets

Het tweede deel van de eerste onderzoeksvraag luidde:

- Wijkt het aantal niet-deelnemers aan de Cito-eindtoets (maar wel met een verwijzing) in Amsterdam significant af van het aantal niet-deelnemers elders in het land?

Achterblijven in Amsterdam

Het antwoord op deze vraag hebben we bepaald aan de hand van kruistabellen. We kijken alleen naar de leerlingen met LWOO-verwijzingen, omdat het aantal leerlingen met PrO-verwijzingen in de data te gering is (te laag onderscheidend vermogen).

Allereerst blijkt dat leerlingen met een LWOO-advies in en buiten Amsterdam over het algemeen significant minder vaak aan de Cito-eindtoets deelnemen. Wanneer we naar het verschil kijken, dan zien we dat buiten Amsterdam 35% van de leerlingen met een LWOO-verwijzing niet aan de Cito-eindtoets meedoen. Als deze niet-deelname proportioneel gelijk zou zijn aan die van niet-LWOO-leerlingen, dan hadden we 23% niet-deelname moeten vinden. Dus een behoorlijk verschil.

In Amsterdam is het effect van het niet meedoen aan de CITO-toets door leerlingen met een LWOO-verwijzing nog sterker. Daar vinden we 39% niet-deelname aan de Cito-eindtoets door leerlingen met een LWOO-verwijzing terwijl bij een evenredige verdeling slechts 10% niet deelname te verwachten viel.⁵ Het significante effect van niet-deelname aan de Cito-eindtoets door leerlingen met een LWOO-verwijzing is in Amsterdam dus veel sterker dan het landelijk al is. Dit is ook te illustreren aan de hand van de correlaties die we vinden tussen het krijgen van een LWOO-advies en het niet deelnemen aan de Cito-eindtoets. In Amsterdam bedraagt deze correlatie $-.51$ en buiten Amsterdam $-.09$. Amsterdamse scholen laten toekomstige LWOO-leerlingen dus veel vaker niet aan de Cito-eindtoets meedoen dan niet-Amsterdamse scholen.

⁵ In Amsterdam wordt dus in het algemeen vaker aan de Cito-eindtoets meegedaan dan buiten Amsterdam (90% versus 77%).

2.4 Onderprestatie bij Amsterdamse leerlingen?

De tweede onderzoeksvraag luidt:

- Is er sprake van 'onderprestatie' (dwz dat zij lager presteren dan op basis van feitelijke capaciteiten verwacht zou worden) bij Amsterdamse leerlingen in vergelijking met de landelijke gegevens, en zo ja in welke mate? ⁶

Tot nu toe hebben we alleen gekeken naar de vaardigheidsverschillen van de leerlingen in groep 8. We kunnen echter ook analyses doen waarbij we niet alleen kijken naar het vaardigheidsniveau op één moment, maar naar de leerwinst ofwel het verschil tussen twee in de tijd uiteenlopende vaardigheidsmetingen. We hebben in onze data vaardigheidsmetingen uit groep 4, groep 6 en groep 8 voor taalvaardigheid en voor rekenvaardigheid. Voor begrijpend lezen hebben we alleen data uit groep 6 en 8.

Bij de al gerapporteerde analyses over vaardigheidsverschillen tussen Amsterdamse en niet-Amsterdamse leerlingen met LWOO-verwijzingen is niet gecorrigeerd voor verschillen op andere variabelen tussen beide groepen. We weten echter uit de analyses verricht voor het beantwoorden van de eerste onderzoeksvraag dat de leerlingen met verwijzingen binnen en buiten Amsterdam op sommige gemeten achtergrondkenmerken significant verschillen. In het onderstaande rapporteren we daarom analyses waarbij we kijken naar de vaardigheidsontwikkeling (leerwinst) en waarbij we wel corrigeren voor achtergrondvariabelen.

Taalvaardigheidsontwikkeling

Allereerst is gekeken welke achtergrondkenmerken van scholen en leerlingen de leerwinst voorspellen. De uitkomsten van de analyses naar de leerwinst voor taal van groep 6 naar groep 8 laten zien dat meisjes minder vooruit gaan op taal van groep 6 naar groep 8 dan jongens. Daar meisjes en jongens in de steekproef niet significant verschillen op de taalvaardigheidsscore in groep 8 betekent dit dat jongens van groep 6 naar 8 meer vooruitgaan. Dit komt doordat meisjes in groep 6 al

⁶ Wij definiëren hier 'onderprestatie' als significante afwijking van het landelijk patroon. We beseffen dat ook een andere definitie mogelijk is. Het zou binnen een andere definitie mogelijk kunnen zijn dat er zowel landelijk als in Amsterdam sprake is van 'onderprestatie'. De moeilijkheid daarvan is, dat er (nog) geen objectief vastgesteld referentiecriterium is.

Achterblijven in Amsterdam

hoger zaten. De verblijfsduur in Nederland blijkt er niet toe te doen. Wel hangt het zelfvertrouwen van de leerling ten aanzien van zijn of haar cognitief presteren samen met de leerwinst voor taal van groep 6 naar groep 8. Ook blijkt dat leeftijd er toe doet: oudere leerlingen (zittenblijvers en zij-instromers) blijken minder leerwinst te boeken.

Ook het sociaal milieu is een belangrijke variabele. Leerlingen met gewicht 1.00 boeken significant meer leerwinst en 1.25- en 1.90-leerlingen boeken minder leerwinst. Van de variabelen die de etnische achtergrond weergeven, blijken voor de taalvaardigheidontwikkeling van groep 6 naar groep 8 vooral de variabelen die de etnische achtergrond van de moeder weergeven van belang, in ieder geval meer dan de etnische achtergrond van de vaders. Het blijkt dat leerlingen van Nederlandse ouders meer leerwinst boeken en leerlingen van Marokkaanse of Turkse ouders minder. Bij andere groepen (bijvoorbeeld Surinamers) wordt geen effect van etnische herkomst op de leerwinst gevonden.

Kijken we naar de variabelen die weergeven wat voor vooropleiding de ouders hebben gevolgd, dan zien we dat leerlingen met een vader of moeder die maximaal LBO heeft gevolgd minder leerwinst boeken, ook leerlingen met een moeder die maximaal MBO heeft gevolgd boeken minder leerwinst. Verder zien we dat de mate van stedelijkheid en lidmaatschap van de G4 er niet toe doen. Wel van belang blijkt het percentage 1.00-leerlingen in de klas. De percentages 1.25- of 1.90-leerlingen blijken elk niet significant bij te dragen aan de voorspelling.

Samengevat kunnen we dus het volgende stellen: de leerwinst voor taal van groep 6 tot groep 8 kan het best voorspeld worden door sekse, de mate van zelfvertrouwen ten aanzien van cognitief presteren van de leerling, de leeftijd (zittenblijvers en neveninstromers), het sociaal milieu waar de leerling uit komt (leerlingengewichten), of de moeder Nederlands, Turks of Marokkaans is en of de vader en/of moeder een HBO/WO-opleiding hebben gevolgd. Ook van belang voor de voorspelling is het percentage 1.00-leerlingen in groep 8. Uiteraard zijn er meer onafhankelijke variabelen die samenhangen met de leerwinst, maar deze blijken na toevoegen van de bovengenoemde variabelen niets meer bij te dragen aan de voorspelling van de leerwinst.

Amsterdam anders?

Vervolgens zijn wij nagegaan of de Amsterdamse leerlingen het beter of slechter doen dan de niet-Amsterdamse leerlingen, weer na correctie voor verschillen op de opgenomen achtergrondvariabelen. Uit deze analyse blijkt dat de Amsterdamse leerlingen (LWOO en niet-LWOO samen) het beter doen dan de leerlingen in de rest van Nederland. Ze boeken gemiddeld 5 punten meer leerwinst op taal van groep 6 naar groep 8.

Daarna is nagegaan of Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies afwijken van de niet-Amsterdamse leerlingen met zo'n advies. Het blijkt dat na controle voor de opgenomen achtergrondvariabelen Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies evenveel leerwinst boeken voor taal van groep 6 naar groep 8 als niet-Amsterdamse leerlingen met zo'n advies. Angst van de inspectie dat leerlingen met een LWOO-advies in Amsterdam het slechter doen dan in de rest van Nederland is dus voor de taalvaardigheidontwikkeling, zoals gemeten van groep 6 tot 8, niet waar gebleken. Integendeel, ze doen het gemiddeld zelfs iets beter, zij het niet significant.

Om wat meer zeker te zijn van deze vaststelling zijn de hierboven besproken analyses nogmaals verricht maar dan met de verschillscore als afhankelijke variabele (taalscore groep 8 - taalscore groep 6). De resultaten convergeren niet helemaal, maar toch blijken de Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies het weer niet anders te doen dan de leerlingen met zo'n advies in de rest van Nederland. Ze scoren zelfs gemiddeld 2.6 punt meer leerwinst, maar dit verschil is niet significant.

Ook als we kijken naar de leerwinst tussen groep 4 en groep 6 dan blijken Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies het evengoed te doen als niet-Amsterdamse leerlingen met zo'n advies.

Rekenvaardigheid

Uit de analyses blijkt dat Amsterdamse leerlingen niet afwijken van niet-Amsterdamse qua leerwinst rekenen van groep 6 naar groep 8, na controle voor de verschillende leerlingenkenmerken. Wel blijken Amsterdamse leerlingen met een LWOO-verwijzing het significant beter te doen dan verwacht op grond van de verschillende leerlingenkenmerken. De Amsterdamse leerlingen met een LWOO-

Achterblijven in Amsterdam

verwijzing scoren gemiddeld twee punten meer leerwinst dan de niet-Amsterdamse leerlingen met een dergelijke verwijzing, ook weer na controle voor de verschillende achtergrondvariabelen.

Een dergelijk patroon treffen we echter niet aan bij de rekenvaardigheid van groep 4 naar groep 6. Of de leerling uit Amsterdam komt blijkt er niet toe te doen en evenmin of de leerling een Amsterdamse leerling met een LWOO-verwijzing is, blijkt niet significant. Amsterdamse leerlingen met een LWOO-verwijzing wijken dus na correctie voor de opgenomen variabelen niet af van niet-Amsterdamse leerlingen, tenminste voor de leerwinst van groep 4 naar groep 6 voor rekenen.

Begrijpend leesvaardigheid

Ten slotte hebben we dezelfde analyses als hierboven uitgevoerd voor de leerwinst voor begrijpend lezen tussen groep 6 en groep 8. Hier bleken geen significante verschillen voor te komen. Dit betekent dat na controle voor de opgenomen variabelen Amsterdamse leerlingen het even goed doen als niet-Amsterdamse leerlingen en dat ook Amsterdamse leerlingen met een LWOO-verwijzing het even goed doen als niet-Amsterdamse leerlingen met een dergelijk advies.

2.5 Onderprestatie in een bepaalde fase?

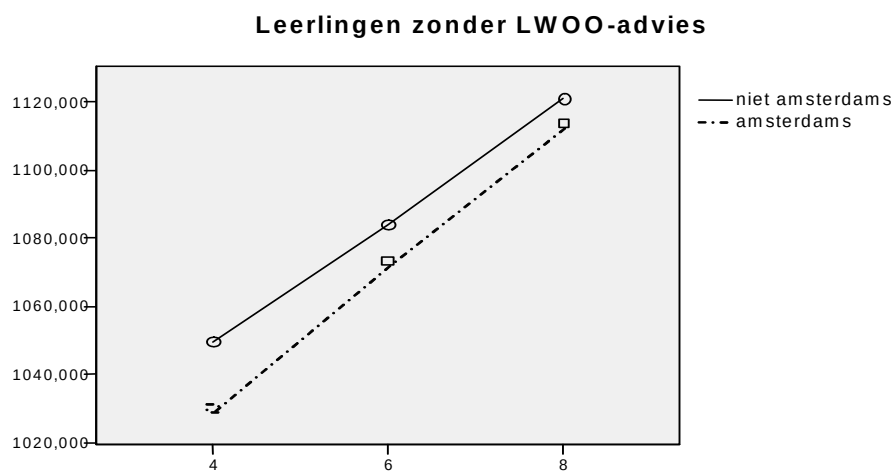
De derde onderzoeksvraag luidt:

- In welke fase van de onderwijsloopbaan treedt eventuele 'onderprestatie' op Amsterdamse basisscholen met name op, ook in vergelijking met landelijke gegevens?

Een andere wijze om na te gaan of de Amsterdamse leerling met een LWOO-verwijzing het slechter doet dan de niet-Amsterdamse leerling met een dergelijke verwijzing, betreft het analyseren aan de hand van een model met herhaalde metingen. We hebben de vaardigheidsscores (alleen taal- en rekenvaardigheid) van de leerlingen gemeten in de groepen 4, 6 en 8. Deze scores leveren dus de mogelijkheid om de vaardigheidsontwikkeling in kaart te brengen.

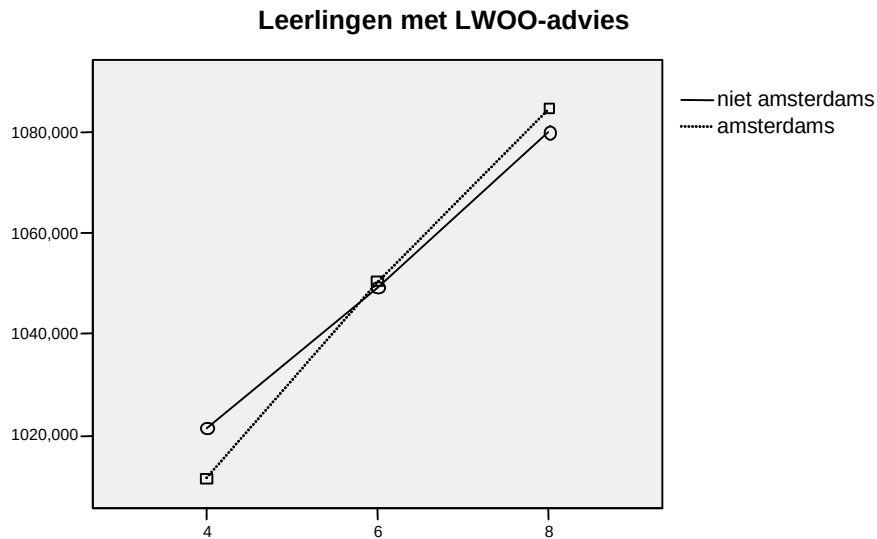
Taalvaardigheidontwikkeling

Uit deze analyses blijkt allereerst dat leerlingen zonder LWOO-advies uit Amsterdam in alle drie de groepen lager scoren dan de niet-Amsterdamse leerlingen zonder LWOO-advies (zie figuur 2.1). Bij deze analyses is niet gecorrigeerd voor leerling- of andere kenmerken. Amsterdamse leerlingen beginnen op een lager niveau en lopen iets in.

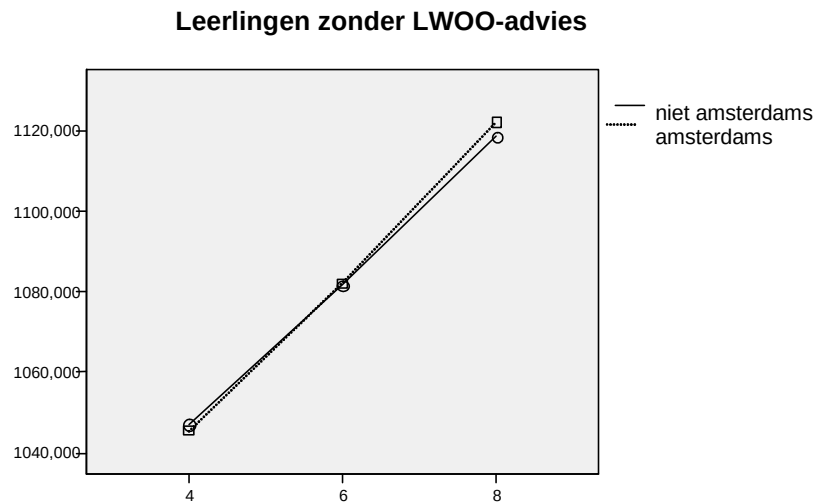
Figuur 2.1 Ongecorrigeerde taalscores groep 4, 6 en 8 van leerlingen zonder een LWOO-verwijzing, uitgesplitst voor wel of niet Amsterdams.

Voorts blijkt dat Amsterdamse leerlingen met een LWOO-verwijzing ook in groep 4 op een gemiddeld lager niveau zitten dan niet-Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies, maar zij lopen die achterstand wel in. In groep 8 scoren zij juist hoger (zie figuur 2.2). Ook hier zijn de resultaten niet gecorrigeerd voor leerling- of andere kenmerken.

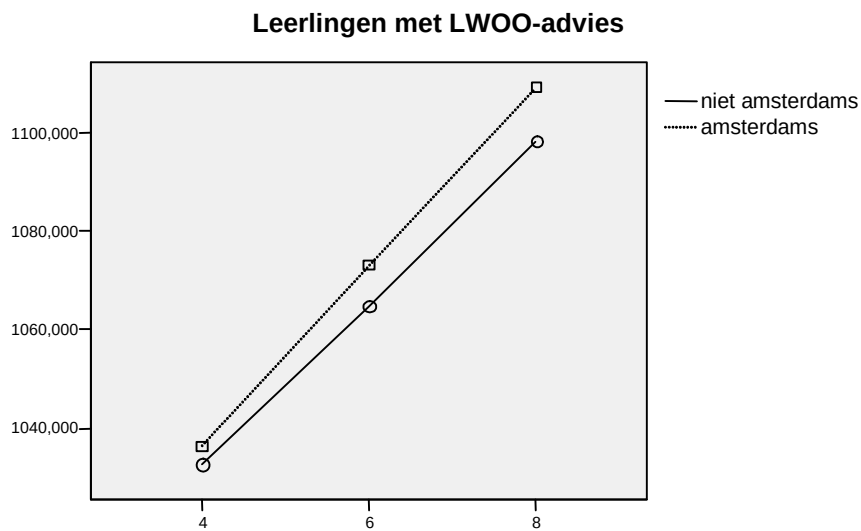

Figuur 2.2 Ongecorrigeerde taalscores groep 4, 6 en 8 van leerlingen met een LWOO verwijzing, uitgesplitst voor wel of niet Amsterdams

Corrigeren we wel voor de leerlingkenmerken (groep B), dan zien we dat de interactie tussen LWOO-leerling zijn en de taalvaardigheidsontwikkeling niet significant meer is. De ontwikkeling van LWOO- en niet-LWOO-leerlingen is nu dus vergelijkbaar. Amsterdamse leerlingen groeien echter wel sneller wat taalvaardigheid betreft (zie figuren 2.3 en 2.4). Ook blijken Amsterdamse leerlingen, zowel de toekomstige LWOO- als de niet-LWOO-leerlingen het nu nog beter te doen vergeleken met de niet-Amsterdamse leerlingen. Vooral bij de toekomstige LWOO-leerlingen zien we dat duidelijk. De interactie tussen toekomstig LWOO-leerling zijn en uit Amsterdam komen is dan ook significant.

Figuur 2.3 Gecorrigeerde taalscores groep 4, 6 en 8 van leerlingen zonder LWOO-verwijzing, uitgesplitst voor wel of niet Amsterdams

Figuur 2.4 Gecorrigeerde taalscores groep 4, 6 en 8 van leerlingen met een LWOO-verwijzing, uitgesplitst voor wel of niet Amsterdams

Achterblijven in Amsterdam

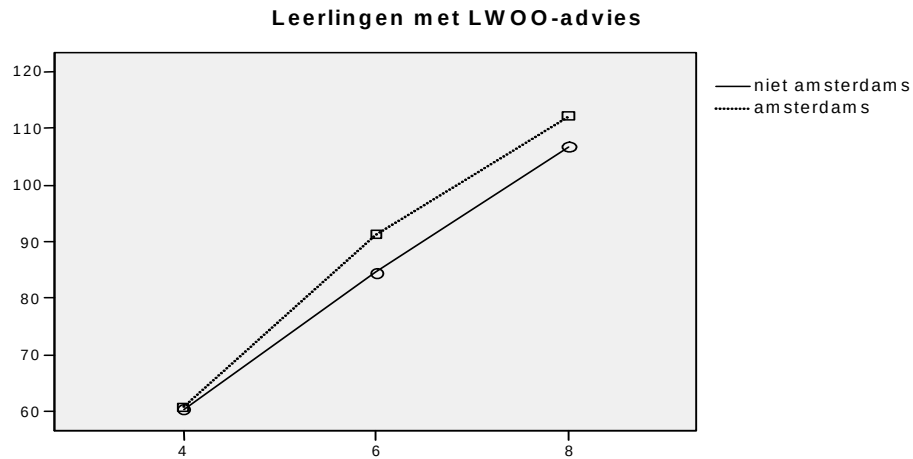
Corrigeren we vervolgens ook nog voor de school- en klaskenmerken (groep C), dan blijven de resultaten vrijwel onveranderd. Wel zien we de leerlingen met een LWOO-verwijzing uit Amsterdam het nu nog wat beter doen.

Samengevat kunnen we stellen dat er voor wat de taalontwikkeling betreft geen sprake is van onderprestatie van leerlingen met een LWOO-verwijzing in Amsterdam. Ze presteren hetzelfde als elders in het land, of, na controle voor kenmerken van leerlingen en scholen, beter dan niet-Amsterdamse leerlingen met een dergelijk advies.

Rekenvaardigheid

Voor rekenvaardigheid hebben wij dezelfde analyses uitgevoerd als hierboven. Uit de ongecorrigeerde analyse blijkt onder meer dat de vmbo-leerlingen zonder LWOO-advies buiten Amsterdam in groep 4 hoger scoren dan in Amsterdam, maar in groep 8 is dat verschil verdwenen. Voor de vmbo-leerlingen met een LWOO-advies geldt dat ze in Amsterdam in groep 4 lager scoren voor rekenen en in groep 8 hoger. Kortom, de Amsterdamse leerlingen werken van groep 4 tot 8 een achterstand weg (leerlingen zonder LWOO-advies), dan wel zetten een achterstand om in een voorsprong (leerlingen met een LWOO).

Corrigeren we voor de leerlingkenmerken, dan vinden we dat de ontwikkeling van de rekenvaardigheid voor vmbo-leerlingen met of zonder LWOO-advies niet significant verschilt. Corrigeren we ook voor de klas- en schoolkenmerken, dan veranderen de resultaten nauwelijks. De Amsterdamse leerlingen met een LWOO-verwijzing doen het wel iets beter, maar dat verschil is niet significant (zie figuur 2.5).

Figuur 2.5 Volledig gecorrigeerde rekenscores groep 4, 6 en 8 van leerlingen met een LWOO verwijzing, uitgesplitst voor wel of niet Amsterdams

2.6 Significante verschillen tussen scholen

De vierde onderzoeksvraag luidt:

- Is er sprake van (significante) verschillen in aantallen leerlingen met een Pro- of LWOO-advies tussen scholen met een vergelijkbare leerlingenpopulatie?

Hiervoor hebben we verschillende analyses uitgevoerd. Daaruit bleek dat er scholen in Nederland zijn die na correctie voor verschil in leerlingenpopulatie gunstig of ongunstig afsteken voor wat betreft de proportie LWOO- en Pro-verwijzingen, maar deze scholen staan niet in Amsterdam. Vervolgens zijn we nagegaan of er significante verschillen in leerwinst van leerlingen met een LWOO-verwijzing zijn tussen Amsterdamse scholen met meer dan 50% achterstandsl leerlingen. Daarbij hebben we gekeken naar leerwinst voor taal van groep 6 naar 8. Daaruit blijkt dat er geen significante verschillen zijn. Binnen deze groep scholen zijn er wel verschillen in aantallen LWOO-adviezen onder leerlingen in groep 8. Dit gegeven hebben we dan ook als uitgangspunt genomen voor onze gesprekken met

Achterblijven in Amsterdam

contrasterende scholen waarover in het volgende hoofdstuk wordt gerapporteerd. Het zijn dus geen significante verschillen als rekening wordt gehouden met de kenmerken van de populatie leerlingen op deze scholen.

2.7 Conclusies

In het bovenstaande zijn eerst analyses gerapporteerd die duidelijk maken dat Amsterdamse scholen vaker een LWOO-advies geven, ook nadat gecorrigeerd is voor verschillen op de beschikbare leerling- en schoolkenmerken. Corrigeren we ook voor de oordelen van de leerkracht over de leerling, dan blijkt het effect van het Amsterdams zijn te verdwijnen. Kortom, Amsterdamse leerkrachten oordelen negatiever over de cognitieve capaciteiten van hun leerlingen (terecht of niet) dan leerkrachten die niet in Amsterdam werken. Het zou dus kunnen zijn dat op Amsterdamse scholen meer kinderen getoetst worden of zij in aanmerking voor een LWOO-advies komen dan elders in het land. Dit betekent dat Amsterdamse scholen meer leerlingen het toetstraject voor LWOO-verwijzingen insturen.

Verder hebben we vastgesteld dat toekomstige LWOO-leerlingen in het hele land laag scoren op de toetsen voor taal, rekenen, begrijpend lezen en non-verbaal IQ, dat deze leerlingen minder zelfvertrouwen hebben, vaker uit een één-oudergezin komen, ouder zijn (zittenblijvers/neveninstromers), vaker uit een achterstandsgroep afkomstig zijn, vaker een moeder hebben met alleen lager onderwijs, vaker in klassen zitten met een kleinere proportie 1.00-leerlingen, vaker op een school zitten die staat in één van de gemeenten vallend onder de G4 en van de scholen uit de G4-gemeenten blijken Amsterdamse scholen relatief nog meer leerlingen een LWOO-advies te geven.

Vervolgens zijn resultaten gerapporteerd waaruit blijkt dat in groep 8 zonder correcties voor achtergrondkenmerken van de leerlingen of schoolkenmerken:

- Amsterdamse leerlingen lager scoren op de taaltoetsen dan niet-Amsterdamse leerlingen,
- maar dat Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies hoger scoren op de taaltoetsen dan niet-Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies.
- Dat leerlingen zonder LWOO-advies in en buiten Amsterdam even rekenvaardig zijn,

Bevindingen van de kwantitatieve analyse

- maar de leerlingen met een LWOO-advies in Amsterdam blijken rekenvaardiger dan leerlingen met een LWOO-advies buiten Amsterdam.
- Dat voor begrijpend leesvaardigheid Amsterdamse leerlingen even vaardig zijn als niet-Amsterdamse leerlingen,
- maar de Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies voor begrijpend lezen weer beter te presteren dan de niet-Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies.
- Dat Amsterdamse leerlingen qua IQ niet afwijken van de leerlingen buiten Amsterdam
- en ook dat Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies niet afwijken qua IQ van de leerlingen met een LWOO-advies buiten Amsterdam.

We hebben als antwoord op de eerste onderzoeksvraag verder geprobeerd te analyseren op welke variabelen leerlingen binnen en buiten Amsterdam verschillen ter voorspelling van het al dan niet krijgen van een PrO-advies. Daaruit blijkt onder meer (zoals te verwachten was) dat de taal- en rekenscore, de inschatting van de leerkrachten van de cognitieve capaciteiten en de werkhouding van de leerling een optimale voorspelling geven. Daar er geen verschil bleek voor leerlingen met een PrO-verwijzing binnen en buiten Amsterdam, gelden deze resultaten gelijkelijk voor beide groepen. Tussen Amsterdamse en niet-Amsterdamse leerlingen met een PrO-verwijzing waren er wel verschillen, maar deze waren niet significant.

Op de vraag of het aantal niet-deelnemers aan de Cito-eindtoets in Amsterdam afwijkt van het aantal elders in het land, hebben wij allereerst vastgesteld dat het aantal leerlingen met een LWOO-advies zowel binnen als buiten Amsterdam over het algemeen significant minder vaak deelnemen. Terwijl leerlingen zonder LWOO-advies in Amsterdam significant vaker wél deelnemen dan leerlingen buiten Amsterdam, nemen de leerlingen met een dergelijk advies in Amsterdam juist significant minder vaak deel dan hun soortgenoten buiten Amsterdam.

Vervolgens zijn we nagegaan of er sprake is van 'onderprestatie', in die zin dat Amsterdamse leerlingen het beter of slechter doen dan de niet-Amsterdamse leerlingen. Als we kijken naar de leerwinst voor taal van zowel groep 4 naar groep 6 als van groep 6 naar groep 8, dan wijken Amsterdamse leerlingen met een LWOO-advies, na correctie voor achtergrondvariabelen, niet af van hun soortge-

Achterblijven in Amsterdam

noten buiten Amsterdam. Zij doen het gemiddeld zelfs iets beter, zij het niet significant. Hetzelfde geldt voor leerwinst voor rekenen. Het is zelfs zo dat de Amsterdamse leerlingen met een LWOO-verwijzing het significant beter doen voor wat betreft leerwinst rekenen van groep 6 naar groep 8. Voor wat leerwinst begrip lezen betreft bleken er geen significante verschillen voor te komen. Dit betekent dat er gemiddeld genomen geen sprake is van 'onderprestatie' van Amsterdamse leerlingen.

Ten slotte hebben we onderzocht in hoeverre er uitschieters zijn onder de scholen voor wat betreft de prestaties of aantallen verwijzingen van leerlingen met een LWOO- of PrO-advies. Daaruit bleek dat er inderdaad scholen in Nederland zijn die na correctie voor verschil in leerlingenpopulatie gunstig of ongunstig afsteken voor wat betreft de proportie LWOO- en PrO-verwijzingen, maar deze scholen staan niet in Amsterdam. Vervolgens zijn we nagegaan of er significante verschillen in leerwinst van leerlingen met een LWOO-verwijzing zijn tussen Amsterdamse scholen met meer dan 50% achterstandsléerlingen. Daaruit blijkt dat er geen significante verschillen zijn. Binnen deze groep scholen zijn er wel verschillen in aantallen LWOO-adviezen onder leerlingen in groep 8. Die scholen hebben wij vervolgens bezocht. Daarover rapporteren wij in het volgende hoofdstuk.

3 Bevindingen van de kwalitatieve analyse

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk bespreken we onze bevindingen op basis van gesprekken met directeuren, interne begeleiders en leerkrachten van negen contrasterende scholen (d.w.z. scholen die sterk verschillen in de percentages verwijzingen naar LWOO en praktijkonderwijs; zie analyse in vorige hoofdstuk). Deze scholen zijn te vinden in vier uiteenlopende stadsdelen en hebben verschillende denominaties (openbaar, islamitisch, protestants-christelijk en katholiek). Ook de omgeving van de scholen verschilt en daardoor het specifieke karakter van de leerlingenpopulatie. Tenslotte verschillen de oordelen van de onderwijsinspectie over deze scholen sterk (van zwak tot ruim voldoende). Om redenen van anonimiteit kunnen we geen kenmerken noemen die heel specifiek zijn.

Door de interviews met deze contrasterende scholen proberen wij de twee laatstgenoemde onderzoeksvragen te beantwoorden, te weten:

- Welke verklaringen voor de verschillen in verwijzpercentages tussen scholen zijn te vinden in de gegevens van de Inspectie van het Onderwijs en welke verklaringen geven de scholen zelf?
- Wat leveren de antwoorden op voor handvatten om op bestuurlijk en schoolniveau met maatregelen te komen om leerachterstanden, die vooral tot uiting komen bij leerlingen met PrO- en LWOO-advies, terug te dringen?

Allereerst hebben we een analyse gemaakt van de inspectierapporten over de scholen (par. 3.2). In de daarop volgende interviews hebben wij onze vragen toegespitst op een drietal onderwerpen: de ervaringen van de scholen met de kernprocedure, de werkwijze van de scholen met zorgleerlingen en het algemene schoolbeleid (par. 3.3 tot en met 3.5).

3.2 Gegevens van de Inspectie van het Onderwijs

Op internet vonden we van alle negen bezochte scholen recente kwaliteitsoordelen van de Inspectie. De oordelen berusten op schoolbezoeken tussen 2005 en 2007. In tabel 3.1 hebben wij de oordelen op belangrijke indicatoren naast elkaar gezet. De betreffende indicatoren zijn:

TOT	het totaaloordeel
KZ	kwaliteitszorg
KvL	kwaliteit van lesgeven
LZ	leerlingenzorg
RES	resultaten

Tabel 3.1 Het percentage LWOO/PrO-verwijzingen (schooljaar 2004/2005) en de oordelen van de Inspectie op enkele kwaliteitsindicatoren

School	% LWOO/ PrO- verwijzingen	Oordeel Inspectie van het Onderwijs				
		TOT	KZ	KvL	LZ	RES
a	weinig	voldoende	onvoldoende	voldoende	voldoende	geen oordeel
b	weinig	voldoende	matig	voldoende	voldoende	voldoende
c	weinig	voldoende	matig	voldoende	onvoldoende	voldoende
d	weinig	voldoende	geen oordeel	onvoldoende	voldoende	voldoende
e	weinig	voldoende	matig	voldoende	voldoende	voldoende
f	veel	voldoende	voldoende	geen oordeel	onvoldoende	voldoende
g	veel	voldoende	onvoldoende	voldoende	onvoldoende	voldoende
h	veel	zwak	onvoldoende	onvoldoende	onvoldoende	onvoldoende
i	veel	zwak	geen oordeel	voldoende	onvoldoende	voldoende

Van de negen bezochte scholen zijn er vijf die in het schooljaar 2004/2005 weinig of geen verwijzingen afgaven naar LWOO of PrO. Het totaaloordeel van de Inspectie over deze scholen luidt positief. Van de vier scholen met veel van zulke

verwijzingen hebben er twee eveneens een positief totaaloordeel van de Inspectie gekregen. Twee andere scholen zijn als overwegend zwak beoordeeld en staan onder geïntensiveerd toezicht.

Kwaliteitszorg heeft te maken met de mate waarin de school inzicht heeft in de eigen kwaliteit en beleid voert om de onderwijskwaliteit te verbeteren. Ten aanzien van deze indicator is de Inspectie tamelijk kritisch, ongeacht het percentage LWOO/PrO-verwijzingen. Slechts een van de negen scholen heeft op deze indicator een positief oordeel ontvangen.

Voor de andere drie indicatoren – kwaliteit van lesgeven, leerlingenzorg en resultaten – vallen de inspectieoordelen iets positiever uit. Dat geldt het sterkst voor de resultaten, die op zeven van de negen scholen als voldoende worden gewaardeerd.

Twee van de vijf hier besproken indicatoren vertonen een statistische samenhang met het percentage LWOO/PrO-verwijzingen. De samenhang is het sterkst voor de indicator leerlingenzorg (de correlatie bedraagt .80, $p = .01$). Maar ook voor het totaaloordeel is de samenhang nog tamelijk sterk (de correlatie is .60, $p = .09$). De drie andere indicatoren hangen niet of veel minder sterk samen met het percentage verwijzingen. Onze conclusie luidt derhalve dat inspectieoordelen indicatief zijn voor scholen die veel naar LWOO of PrO verwijzen. Zulke scholen ontvangen vaker een negatief totaaloordeel of een negatief oordeel over de leerlingenzorg.

3.3 Ervaringen met de kernprocedure

In Amsterdam bestaat sinds geruime tijd de zogenoemde Kernprocedure. Dit is een set van afspraken tussen de Amsterdamse schoolbesturen van het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en de gemeente Amsterdam die gaan over het proces van overstap van leerlingen van een school voor primair onderwijs naar een school voor voortgezet onderwijs. Een belangrijk onderdeel is de procedure rond de verwijzing naar het vmbo met leerwegondersteunend onderwijs (als de leerlingen een leerachterstand hebben van meer dan anderhalf jaar) en het praktijkonderwijs (als die achterstand meer dan drie jaar bedraagt). Het signaleren van kinderen die hiervoor in aanmerking komen geschiedt vaak al in groep 7 van de

Achterblijven in Amsterdam

basisschool (zie bijlage 1) op basis van het leerlingvolgsysteem en de entreetoets van Cito. Het zijn immers in de regel ook de kinderen die al veel langer extra zorg en begeleiding krijgen (zogenoemde zorgleerlingen).

De scholen waarmee wij gesproken hebben zijn unaniem tevreden over de procedure die in Amsterdam is afgesproken. Zij is helder en biedt goede houvast: alle leerlingen die naar verwachting van de leerkrachten een LWOO- of PrO-advies kunnen krijgen, maken de zogenoemde leerachterstandtoets (deze bestrijkt vier gebieden: technisch lezen, begrijpend lezen, spelling, rekenen/wiskunde). De leerlingen die een voldoende grote leerachterstand hebben (voor tenminste twee gebieden), krijgen vervolgens een capaciteitenonderzoek. De ouders moeten hiervoor toestemming geven en dat levert veelal weinig problemen op.

Toch hebben wij in de gesprekken een paar opvallende punten gesignaleerd: Scholen zijn over het algemeen zeer ruimhartig in de selectie van leerlingen die de leerachterstandtoets maken. Liever te veel dan te weinig, is het devies. Zoals een respondent het uitdrukte: “We gunnen deze leerlingen deze extra begeleiding in het voortgezet onderwijs.” Deze benadering sluit aan bij het verschijnsel, dat wij in de kwantitatieve analyse constateerden, namelijk dat Amsterdamse leraren wat negatiever oordelen over de cognitieve capaciteiten van hun leerlingen dan leraren buiten Amsterdam.

Voor het capaciteitenonderzoek wordt veelal gebruik gemaakt van de Nederlandse Intelligentietest voor Onderwijsniveau (NIO). Deze test is volgens een van de scholen biased voor leerlingen die het Nederlands niet goed beheersen. Daarom kiest deze school voor een andere intelligentietest (de SON). Hoewel slechts één school hier een opmerking over heeft gemaakt, hebben wij de indruk dat dit wel een algemener probleem is. Taalachterstanden (zoals vaak het geval is bij zij-instromers) maken het moeilijk om de werkelijke capaciteiten van een leerling in te schatten.

Een enkele school ondervindt wel problemen met ouders *nadat* de onderzoeken zijn afgerond en hun kind daadwerkelijk voor een LWOO- of PrO-advies in aanmerking komt. Deze ouders zijn bevreesd voor stigmatisering. Soms speelt ook mee dat de keuze voor scholen van voortgezet onderwijs wordt beperkt, omdat niet alle scholen leerwegondersteunend onderwijs in hun vmbo aanbieden.

Soms schrikken ouders heel erg als ze horen hoe groot de leerachterstand van hun kind is. Deze achterstand wordt in dle's uitgedrukt, maar in de eerdere leerjaren

gebruikt de school alleen de niveauaanduidingen van het Cito (de A-E classificaties).

De mogelijkheid om na de leerachterstandtoets en het capaciteitenonderzoek ook nog een onderzoek te verrichten naar sociaal-emotionele ontwikkeling wordt relatief weinig door de bevraagde scholen gebruikt. Soms vindt zo'n onderzoek plaats als de leerling te hoog heeft gescoord op het capaciteitenonderzoek om voor LWOO in aanmerking te komen. Als een leerling bijvoorbeeld een IQ blijkt te hebben van boven de negentig (waar de grenslijn ligt voor LWOO) en volgens de school toch in aanmerking zou moeten komen voor LWOO, dan probeert de school door middel van psychologisch onderzoek naar sociaal-emotionele problemen toch een beschikking voor deze leerling te verkrijgen. Hier gaat het echter om zeer kleine aantallen. Over het algemeen krijgen de leerlingen hun beschikking overeenkomstig de prognoses en na uitvoering van het capaciteitenonderzoek.

Duidelijke trends in termen van toe- of afname van het aantal verwijzingen zien scholen niet; het blijft meestal op hetzelfde niveau met soms een uitschieter. Een enkele school ziet wel een toename, en schrijft die toe aan de veranderingen in de buurt. Wat verschillende scholen signaleren is dat de mobiliteit van leerlingen een grote rol speelt. Het duidelijkste voorbeeld zijn uiteraard de zij-instromers die soms met grote achterstanden en/of taalproblemen in groep 6 en 7 op school komen en die deze achterstanden niet meer in de bovenbouw kunnen inhalen. In de meeste gevallen komen zij allemaal in aanmerking voor de leerachterstandtoets en het capaciteitenonderzoek. Voor dit soort leerlingen bestaat eigenlijk geen alternatief, terwijl zij helemaal geen lage intelligentie hoeven te bezitten. Ook de vele verhuizingen onder probleemleerlingen heeft een duidelijke invloed. Sommige van de geïnterviewde scholen hebben erg last van sterk teruglopende leerlingenaantallen door renovaties in de buurt, andere scholen – die goede resultaten boeken – schrijven hun goede resultaten toe aan hun stabiele instroom vanwege hun specifieke signatuur. Enkele scholen met veel LWOO- en PrO-verwijzingen hebben de indruk dat scholen in de omgeving hun zorgleerlingen maar al te graag aan hen 'doorgeven'. Soms nodigt het specifieke zorgprofiel dat deze scholen hebben daartoe uit.

Achterblijven in Amsterdam

Alle geïnterviewde scholen, op één uitzondering na, stellen dat *alle* leerlingen die in aanmerking komen voor LWOO, in groep 8 op hun school meedoen aan de Cito-eindtoets. Alleen de leerlingen die voor een PrO-beschikking in aanmerking komen, maken niet overal de Eindtoets. Voor deze laatste groep is het niveau van de Eindtoets gewoon veel te hoog. In sommige gevallen is de beslissing om alle leerlingen mee te laten doen, afkomstig van het bestuur, in andere gevallen is het gewoon een beslissing van de school zelf. Opvallend is dat een groot aantal scholen meldt dat veel ouders aandringen op afname bij hun kinderen, ook al is dat gezien de uitkomst van het capaciteitenonderzoek niet nodig. Eén schoolleider pleit er voor om bij alle leerlingen een capaciteitenonderzoek af te nemen om zodoende zicht te krijgen of de school erin slaagt alle aanwezige talenten aan te boren.

Betrekkelijk weinig scholen zijn op de hoogte van het bestaan van de zogenoemde niveautoets van het Cito die juist bedoeld is voor dit soort leerlingen. Geen enkele van de geïnterviewde scholen maakt hier voor de leerlingen die voor LWOO in aanmerking komen, gebruik van. Eén school zegt moeite te hebben met het feit dat de niveautoets via de computer wordt afgenomen. Daarmee worden deze leerlingen toch weer in een uitzonderingssituatie gebracht. Eén school heeft de toets gebruikt voor de leerlingen die voor PrO in aanmerking komen.

3.4 Aanpak van de school

De zorggeschiedenis van de leerlingen die de richting van LWOO of PrO uitgaan begint al vroeg. Het gaat hier om leerlingen die bij de verschillende toetsen van het leerlingvolgsysteem systematisch de zwakste prestaties leveren (in termen van de Cito-toetsen categorie D en E). De zorgcoördinator op een school stelt in principe voor al deze leerlingen een individueel handelingsplan op. Is er sprake van een groter aantal van dergelijke leerlingen, dan wordt er ook een handelingsplan voor de groep opgesteld. De onderwijsinspectie ziet hier over het algemeen streng op toe. In de inspectieverslagen van de scholen die wij hebben bezocht worden hier regelmatig kritische opmerkingen over gemaakt: soms verloopt het signaleren van probleemleerlingen goed, maar schort het nodige aan de uitvoering van de handelingsplannen; soms zijn de handelingsplannen te weinig concreet of ont-

breekt een duidelijke planning; soms ontbreekt een eenduidige beschreven en consistent gehanteerde differentiatiesystematiek binnen de school of wordt er geen duidelijk onderscheid gemaakt tussen (groepjes) leerlingen. Daar staat tegenover dat de geïnterviewde scholen kritiek hebben op het bureaucratische karakter van de eisen die de inspectie stelt: “als alles maar duidelijk op papier staat, dan is het goed.” Voor ons is uiteraard moeilijk uit te maken wie het bij het rechte eind heeft. Het is echter wel opvallend hoe de scholen verschillen in hun aanpak van zorgleerlingen die verder gaat dan de verschillende soorten handelingsplannen. Zo zijn er scholen – die opvallend weinig verwijzingen hebben – waar naast intensieve huiswerkbegeleiding ook extra leerstof wordt aangeboden na schooltijd en waar kinderen op zaterdag, en zelfs in de vakanties, terugkomen. Het gaat hier om scholen met een duidelijke signatuur waar de ouders instemmen met deze aanpak.

Daarnaast zijn er scholen waar ook in programmatische zin sterk ingespeeld wordt op specifieke achterstanden. Meestal betreft dit programma's of projecten die gericht zijn op de uitbreiding van de woordenschat, verbetering van technisch en begrijpend lezen. Zo is ook een van de scholen gestart met een kansklas. Hierin zitten leerlingen uit groep 4 en 5 die met een extra inspanning hun achterstand kunnen wegwerken. Opvallend is dat scholen vaak over weinig exacte gegevens beschikken over de resultaten van dergelijke interventies. Dit geldt bijvoorbeeld ook voor de scholen die meedoen aan de weekendschool en die beschikken over een voorschool. Men weet eenvoudigweg niet of er überhaupt wel een of andere evaluatie plaatsvindt. Wel valt uit de gesprekken met de scholen op te maken dat de deelname aan de voorscholen per school sterk verschilt (van enkele procenten van de leerlingen op school tot wel 80 procent).

Meerdere scholen geven aan dat eind groep 5 of medio groep 6 duidelijk wordt of een leerling richting LWOO of PrO koerst. Zwakke leerlingen krijgen dan met name moeite met het meer abstracte karakter van het rekenen/wiskundeonderwijs. Voor die scholen is dat gegeven aanleiding om de zorg op dit punt te verbeteren: bijvoorbeeld door aparte instructie voor de achterblijvers.

De betrokkenheid van de ouders verschilt per school sterk. Er is een aantal scholen waar die betrokkenheid zeer laag is. De ouders worden daar wel geïnformeerd over de opgetreden achterstanden. Vooral als er gedragsproblemen zijn, worden

Achterblijven in Amsterdam

ook tussentijdse gesprekken gevoerd. Maar veel van die ouders willen of kunnen weinig bijdragen aan de steun die deze zorgleerlingen nodig hebben. Hun betrokkenheid bij de handelingsplannen en bij huiswerk is laag: “het huiswerk komt niet terug”, zoals een van de respondenten het formuleerde. Op een van deze scholen wordt in de kleuterbouw met Piramide gewerkt: slechts een van de zeventig ouders toont dan belangstelling voor de thema-introducties. Ook van de inloop in de ochtend wordt weinig of geen gebruik gemaakt. Er zijn ook andere scholen waar ze naar de mening van de directeur nog onvoldoende in slagen de ouders bij het onderwijs te betrekken. Er is weinig overleg over de handelingsplannen, en mogelijkheden om thuis te oefenen worden onvoldoende benut. Volgens deze directeur neigen leraren ertoe de competenties van ouders te onderschatten. Leraren zouden niet alleen naar de leerlingen, maar ook naar de ouders beter moeten differentiëren. Ten slotte zijn er scholen waar de betrokkenheid groot is. Een van die scholen wijst erop dat dit te maken zou kunnen hebben met de etnische achtergrond van de ouders, met name in groepen waar de gezinsstructuur hechter is. Of met de specifieke signatuur van de school waar ouders bewuster voor hebben gekozen. Of het zou kunnen komen door het feit dat de leraren voor het merendeel zelf allochtoon zijn en het hen beter lukt om een goede relatie met de ouders op te bouwen. Wij kunnen niet nagaan of deze verklaringen hout snijden, maar in twee gevallen komen de scholen met opvallend goede resultaten. In die gevallen is er sprake van veel extra inspanningen buiten de reguliere schooltijden (middagen, weekenden en vakanties).

Op een paar scholen worden ouderschaps cursussen gehouden of vinden projecten plaats om de ouderbetrokkenheid te verhogen. Over het algemeen blijft het probleem dat de leerlingen die de meeste zorg en steun kunnen gebruiken, meestal ouders hebben die veel minder betrokken zijn.

3.5 Algemene kwesties

De scholen, waar wij gesprekken hebben gevoerd, ervaren over het algemeen geen druk om meer of minder leerlingen in aanmerking te laten komen voor een LWOO- of PrO-verwijzing. Het is wel zo, zoals we hierboven reeds schreven, dat sommige ouders liever geen LWOO-verwijzing voor hun kind willen, omdat zij dan niet op bepaalde (gewilde) scholen voor voortgezet onderwijs terecht kunnen. Er is één school die enige druk ervaart vanuit het voortgezet onderwijs. Men wil voorkomen dat scholen achteraf klagen dat een leerling toch echt wel een LWOO- of PrO-advies had moeten krijgen. Deze school maakt ook melding van een school van voortgezet onderwijs die enige druk uitoefent om leerlingen met een lage score op het capaciteitenonderzoek eerder naar het praktijkonderwijs dan het vmbo met leerwegondersteunend onderwijs te verwijzen. Dit zou volgens de respondent van deze basisschool een miskennen zijn van de mogelijkheid dat een leerling tussen het capaciteitenonderzoek in oktober en de jaarafsluiting in juli nog een heleboel kan hebben bijgeleerd. Deze respondent wijst er tevens op dat een enkele school voor voortgezet onderwijs liever naar de uitslag van het capaciteitenonderzoek kijkt dan het advies van de basisschool. Andere scholen kenden deze praktijken niet, toen wij er naar vroegen.

De terugkoppeling naar de basisschool van de loopbaangegevens van leerlingen in het voortgezet onderwijs verloopt niet overal even vlekkeloos. Er zijn scholen voor voortgezet onderwijs die heel secuur en stipt deze gegevens verstrekken, maar er zijn ook scholen die dit mondjesmaat doen. De basisscholen houden deze gegevens wel bij, maar gebruiken ze verder nauwelijks (bijvoorbeeld om na te gaan wat de deugdelijkheid van hun adviezen was). Sommige scholen geven aan dat zij wel gesprekken zouden willen voeren met scholen van voortgezet onderwijs over de schoolloopbaan van hun voormalige leerlingen. Dit kan nuttig zijn bij de voorlichting over vervolgonderwijs, maar kan benut worden om de wederzijdse verwachtingen beter op elkaar af te stemmen.

Ideeën die scholen opperen om het aantal zorgleerlingen en daarmee het aantal latere verwijzingen naar LWOO en PrO te verminderen zijn: sterkere inzet op de voorschool (nu is de participatie nog niet overal optimaal); vroegtijdige aanpak van opvoedings- en gedragsproblemen, Piramide gebruiken in de onderbouw,

werken met concrete handelingsplannen, betere methodes aanschaffen en aanvullen met projecten om de woordenschat te vergroten, ouderbetrokkenheid bevorderen, inzet van schoolmaatschappelijk werk, uitbreiding van de leertijd via huiswerk en extra lessen, en beter leren differentiëren.

3.6 Conclusies

Door interviews met negen contrasterende scholen (d.w.z. scholen die sterk verschillen in aantallen verwijzingen naar LWOO of PrO) hebben wij geprobeerd een antwoord te vinden op de twee laatste vragen van ons onderzoek naar verklaringen en oplossingen voor de verschillen tussen scholen.

In antwoord op de vraag welke verklaringen zijn te vinden voor de verschillen in verwijzpercentages kunnen we vaststellen dat:

- Inspectiegegevens inderdaad indicatief zijn voor scholen die veel verwijzen. Het betreft met name – maar niet uitsluitend – scholen met een negatief totaaloordeel of een negatief oordeel over leerlingenzorg.
- Scholen die veel verwijzen vinden dat ze bovenmatig veel achterstandsleerlingen hebben; het lukt deze scholen niet de leerachterstanden te verkleinen; scholen wijzen daarbij naar de grote achterstand aan het begin van de schoolloopbaan; als bijkomende factoren worden genoemd: tussentijdse verhuizingen, moeilijke thuissituatie, en doorverwijzing van scholen in de omgeving. In een enkel geval wordt ook naar de problemen binnen de eigen organisatie verwezen: directeurswisselingen, teruglopend personeelsbestand, moeilijkheden in het verleden om geschikt personeel te vinden en een relatief oud team.
- De kernprocedure op zichzelf wordt door scholen niet aangewezen als een oorzaak voor een groot percentage verwijzingen; de procedure is objectief, scholen vinden de procedure goed werkbaar en onze indruk is dat de scholen er zich in het algemeen goed aan houden.
- Toch zijn er ten aanzien van de kernprocedure enkele aandachtspunten: de capaciteitentoets is waarschijnlijk biased voor leerlingen die het Nederlands niet als moedertaal hebben; over het algemeen zijn scholen ruimhartig in de selectie van leerlingen die de leerachterstandentoets maken; soms gunnen scholen een leerling de extra faciliteiten die aan LWOO of PrO verbonden

zijn. Zij doen dan erg hun best om zo'n leerling binnen de criteria te laten vallen.

In antwoord op de vraag of er handvatten zijn om op bestuurlijk en schoolniveau maatregelen te nemen, constateren wij:

- Wat reeds uit de kwantitatieve analyses bleek, komt ook uit de gesprekken naar voren; namelijk dat de Amsterdamse scholen geneigd zijn de grenzen op te zoeken van de verwijzingscriteria. Het is wenselijk om hier een discussie over te starten of dit wel een wenselijke strategie is. Het is immers nog maar de vraag of het geld in het voortgezet onderwijs op de gewenste wijze wordt ingezet voor de LWOO-leerlingen. Een zogenoemde warme overdracht tussen basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs is wellicht beter.
- In het algemeen moet volgens de scholen blijvend ingezet worden op preventie van leerachterstanden: dit betekent investeren in voorschool, in sociale integratie, opvoedingsondersteuning, en dergelijke maatregelen.
- Verder investeren in passend onderwijs voor leerlingen die met achterstanden de school binnenkomen. Veel maatregelen zijn al bekend; het gaat om zaken die door de inspectie bekeken worden.
- Extra maatregelen zoals investeren in ouderbetrokkenheid; opvallend is dat leraren die zelf uit etnische minderheden afkomstig zijn een betere relatie lijken te hebben met allochtone ouders.
- Heel opvallend is ook een maatregel die veel zal vragen van de scholen, lozend lijkt te zijn: verlenging van de leertijd (schakelklas, huiswerk, extra uren op school) dan wel binnen de beschikbare leertijd een sterker accent leggen op de kernvakken rekenen en taal.

Bijlage 1 Procedure rond de verwijzing naar het vmbo met leerwegondersteunend onderwijs en het praktijkonderwijs

Stap 1 Signalering

De groepsleerkracht maakt in eerste instantie de afweging of een leerling wellicht in aanmerking komt voor extra zorg in het voortgezet onderwijs. In veel gevallen kan die signalering al bij de overgang naar groep 8 aan de orde zijn. De leerkracht maakt die afweging op grond van zijn of haar ervaringen met het kind in de klas en op basis van de leervorderingen (bijvoorbeeld vanuit het leerlingvolgsysteem). Vaak is al bij de overgang naar groep 8 een eerste inschatting te maken.

Stap 2 Keuze voor leerwegondersteunend onderwijs of praktijkonderwijs

Is de leerling gesignaleerd voor extra zorg, dan is vervolgens de keuze voor leerwegondersteunend onderwijs of praktijkonderwijs aan de orde. Daarvoor zijn indicatiecriteria in regelgeving vastgelegd. Er zijn drie criteria: IQ, leerachterstand en sociaal-emotionele problematiek. In veel gevallen is op basis van de concrete criteria vrij eenvoudig een keuze te maken. Eventueel worden daarvoor nog enkele toetsen afgenomen.

Stap 3 Invullen van het onderwijskundig rapport

De volgende stap is het invullen van het onderwijskundig rapport (dat overigens voor alle kinderen wordt opgesteld, maar in dit geval specifiek van aard is) dat nodig is voor aanmelding bij de regionale verwijzingscommissie. Daarvoor is een model beschikbaar. Het invullen van het rapport kan op zichzelf al helpen bij het maken van de onder punt 2 genoemde keuzen, omdat de criteria daarbij vanzelf worden langsgelopen. Het invullen van het onderwijskundig rapport moet, met het oog op het verlaten van de school sowieso gebeuren; de Wet op het Primair Onderwijs stelt dat verplicht.

Stap 4 Adviesgesprek met ouders

Na het invullen van het onderwijskundig rapport is het adviesgesprek met ouders aan de orde. Uiteraard zal er vaak al eerder met de ouders zijn gesproken. Stap 3 en 4 kunnen in de praktijk omgewisseld worden of min of meer gelijk opgaan. Als de basisschool overweegt om leerwegondersteunend onderwijs of praktijkonderwijs te adviseren, moet dat natuurlijk tijdig en zorgvuldig met de ouders overlegd worden. Het wordt aanbevolen om deze stap uiterlijk in december van het jaar te zetten. Bij voorkeur wordt het adviesgesprek met de ouders in december gevoerd.

Stap 5 ‘Definitief’ advies en beschikking

Het is in de meeste gevallen mogelijk om in januari tot een ‘definitief’ advies te komen. Op die manier kan de *formele procedure* voor indicatiestelling tijdig van start gaan en is er ook op tijd duidelijkheid of de leerling inderdaad aangewezen is op leerwegondersteunend onderwijs dan wel toelaatbaar is tot praktijkonderwijs. In Amsterdam melden de ouders zich volgens de zgn. Kernprocedure aan bij een school voor voortgezet onderwijs. Zij vermelden daarbij dat de school leerwegondersteunend of praktijkonderwijs heeft geadviseerd. De basisschool stuurt vervolgens naar de school voor voortgezet onderwijs het onderwijskundig rapport met daarin de gegevens over leerachterstand in DLE’s, de uitslag van het capaciteitenonderzoek en de gegevens over het sociaal-emotioneel functioneren van de leerling. De school voor voortgezet onderwijs controleert of het rapport compleet is en stuurt het complete dossier naar de regionale verwijzingscommissie. Als de leerling voldoet aan de criteria voor toelaatbaarheid, dan zal de verwijzingscommissie voor de zomervakantie een positieve beschikking afgeven aan de school voor voortgezet onderwijs.

Stap 6 Verder

De school voor voortgezet onderwijs besluit of zij de leerling al dan niet zal toelaten. Als de school besluit de leerling niet toe te laten, kunnen de ouders of de basisschool contact opnemen met de coördinator van het Samenwerkingsverband.

Deze kan een bemiddelende rol spelen bij het vinden van een passende school voor de leerling.

Bijlage 2 Werkwijze bij kwantitatieve analyses

Om het eerste deel van de eerste onderzoeksvraag te beantwoorden zijn eerst twee groepen multi-level logistische regressie-analyses verricht met als dichotome afhankelijke variabelen respectievelijk de variabele die aangeeft of een leerling eind groep 8 een LWOO-advies krijgt (eerste groep analyses) en daarnaast of een leerling een PrO-advies krijgt (tweede groep analyses). Als onafhankelijke variabelen worden kenmerken van leerlingen, klassen en leerkrachten en de scholen gebruikt. Uit deze analyses blijkt eerst welke kenmerken LWOO- of PrO-leerlingen in het algemeen hebben. Vervolgens wordt door het aan de regressievergelijking toevoegen van een variabele die aangeeft of de leerling uit Amsterdam komt, nagegaan in welke mate de Amsterdamse situatie vergelijkbaar is dan wel verschilt met die buiten Amsterdam. Dit verschil wordt dus bepaald na controle voor de opgenomen achtergrondvariabelen.

De tweede groep analyses betreft uni- en multi-niveau regressie-analyses (niet logistisch) en variantie-analyses met als afhankelijke variabelen de scores voor taal, rekenen, begrijpend lezen en non-verbaal IQ. De resultaten van deze analyses maken duidelijk in hoeverre de Amsterdamse leerlingen met een verwijzing afwijken op voornoemde vaardigheden van vergelijkbare groepen niet-Amsterdamse leerlingen. Zodoende leveren deze analyses ook informatie over de eventuele mate van onderpresteren van Amsterdamse leerlingen met verwijzingen.

Als derde groep analyses zijn t-toetsen verricht op data van uitsluitend toekomstige LWOO-leerlingen om in kaart te brengen in hoeverre de kenmerken van Amsterdamse en niet-Amsterdamse leerlingen met een verwijzing verschillen.

De vierde groep analyses betreft variantie-analyses met de proporties gewichten-leerlingen per klas als afhankelijke variabelen om na te gaan in hoeverre Amsterdamse toekomstige LWOO- en PrO-leerlingen uit klassen komen met een andere leerlingen samenstelling. Ook zijn nog kruistabellen geanalyseerd om inzichtelijk

te maken in hoeverre de opleidingsniveaus en de etnische achtergrond van de ouders verschillen tussen Amsterdamse en niet-Amsterdamse groepen van respectievelijk toekomstige LWOO- en PrO-leerlingen.

Voor de analyses naar onderprestatie hebben we multi-levelanalyses verricht met de leerwinst als afhankelijke variabele voor de leerwinst van groep 6 naar groep 8 en vervolgens voor de leerwinst van groep 4 naar groep 6 (alleen voor taal- en rekenvaardigheid). De leerwinst kan overigens op twee verschillende manieren worden geoperationaliseerd; in een regressie-model met de vaardigheidsmeting in groep 8 als afhankelijke variabele en de vaardigheidsmeting in groep 6 als eerste onafhankelijke variabele of in een model met de verschilscore (score groep 8 min score groep 6) als afhankelijke variabele. Beide modellen zijn genest. Als we in het regressiemodel het regressiegewicht van de voormeting op één stellen hebben we immers het verschilscoremodel. Welk van beide modellen het meest geëigend is, is een moeilijk te beantwoorden vraag (Allison, 1990). Allison stelt voor om beide wijzen van analyseren toe te passen en na te gaan in hoeverre resultaten convergeren, wat we in het onderstaande dan ook doen.

Een andere wijze om na te gaan of de Amsterdamse leerling met een LWOO-verwijzing het slechter doet dan de niet-Amsterdamse leerling met een dergelijke verwijzing, betreft het analyseren aan de hand van een model met herhaalde metingen. We hebben de vaardigheidsscores (alleen taal- en rekenvaardigheid) van de leerlingen gemeten in de groepen 4, 6 en 8. Deze scores leveren dus de mogelijkheid om de vaardigheidsontwikkeling in kaart te brengen. We hebben deze analyses verricht met twee between-factoren; of de leerling in Amsterdam op school zit en of de leerling een LWOO-advies krijgt. Als covariaten zijn in twee stappen respectievelijk de variabelen opgenomen uit de bovengenoemde groepen B en C. De eerste analyse betreft steeds een kaal model met alleen de beide between factoren (geen covariaten). In de tweede analyse corrigeren we de resultaten dan voor de leerlingkenmerken (groep B) en in de derde analyse corrigeren we daarnaast voor de klas- en schoolkenmerken (groep C).

We verrichten deze analyses voor de taalontwikkeling zowel op data van alle leerlingen, als op substeekproeven van leerlingen uit de PRIMA-data. Daar vrijwel alle LWOO-adviezen gegeven worden aan leerlingen met een bbl (basisberoeps-gerichte leerweg in het vmbo)-advies, hebben we de analyses herhaald op alleen

leerlingen met een bbl-advies. We doen dit, omdat niet duidelijk is welk van beide keuzes optimaal is. Het voordeel van analyse op alleen bbl-leerlingen, is dat we op dan kijken naar verschillen tussen Amsterdamse en niet-Amsterdamse bbl-leerlingen met en zonder LWOO-advies en we dan dus ons beperken tot de populatie leerlingen waar het, op enkele uitzonderingen na, om gaat. Nadeel van analyseren van alleen bbl-leerlingen is dat we veel variantie op de variabelen doen verdwijnen, we trunceren als het ware de verdelingen, en dat we selecteren op grond van een subjectief kenmerk van de leerlingen. Het bbl-advies wordt immers ook door de docent gegeven. Vervolgens is ook nog gekeken of we andere uitkomsten vinden als we alleen analyses doen op data van leerlingen met een vmbo advies (dus de leerlingen met een havo- of vwo-advies zijn verwijderd).

Door de analyses zowel op alle als alleen op bbl- c.q. vmbo-leerlingen te verrichten, kunnen we zien of er verschillen optreden in de uitkomsten. In de rapportage zijn alleen analyses voor vmbo-leerlingen opgenomen.

Recent uitgegeven publicaties van het SCO-Kohnstamm Instituut / 2007-2008

- 787 Boogaard, M., Fukkink, R. en Felix, CH
Chillen, skaten, gamen
- 786 Peetsma, T., Blok, H. (red)
Onderwijs op maat en ouderbetrokkenheid; het integrale eindrapport
- 785 Veen, A.
Pilot Huisbezoeken. (project Capabel)
- 784 Roede, E.
Pedagogische Dimensie nr 54. Signalering en aanpak van geweld. Mogelijkheden voor leraren om gevaarlijk gedrag van leerlingen tijdig te kunnen signaleren
- 783 Karsten, S., Schooten, E. van en Blok, H.
Achterblijven in Amsterdam. Niet-technisch verslag van het onderzoek naar de leerlingen met een LWOO- en PrO-verwijzing en de niet-deelname aan Cito-eindtoets in het Amsterdamse basisonderwijs
- 782 Veen, A., Veen, I. van der en Koopman, P.
Bos en Lommer. Onderzoeksrapportage over de periode 1991-2005. Evaluatieonderzoek project Capabel (vierde interimrapport)
- 781 Derriks, M., en Kat, E. de
Pedagogische Dimensie nr 53. De leerlingen de baas. Beginnende vrouwelijke docenten en orde in de klas
- 780 Eck, E. van en Boogaard, M.
Interne en externe kwaliteitszorg in het basisonderwijs en de rol van het bovenschools management
- 779 Veen, A., Daalen, M. van, Roeleveld, J. en Jong, N. de
Implementatie van Voor- en Vroegschoolse Educatie in Rotterdam
- 778 Veen, A., Vergeer, M., Oenen, S. van, Glauvé, M. en Breetvelt, I.
ZonMw Programmeringsstudie Jeugd, Deelstudie 1 Effecten van interventies in Pedagogische Basisvoorzieningen
- 777 Peetsma, T. Boogaard, M., Karaburun, A. en Veen, I. van der
Deelrapport 3. Onderwijs op maat en ouderbetrokkenheid; deelrapport 3 Hoe gaan basisscholen en ouders met elkaar om als extra zorg nodig is?
- 776 Koopman, P., Derriks, M., Voncken, E.
PrO-Loopbanen. Een verkennende studie naar de onderwijsloopbanen v.d. jongeren met een beschikking praktijkonderwijs en de invloeden daarop
- 775 Veen, A., Daalen, M. van
Ouderbetrokkenheid in Oud-West. Evaluatie v.h. project Ouderbetrokkenheid op de basisscholen in A'dam Oud-West

Deze rapporten zijn te bestellen via:

<http://www.sco-kohnstammstituut.uva.nl/webwinkel/bestellen.htm>